

การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม
ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษาศาสนาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม
ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษาศาสนาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**THE DEVELOPMENT OF COMMUNITY ENTERPRISE GROUP
FOR PICKLED FISH PRODUCT PROCESSING
AT NAMORSRI SUBDISTRICT NA THAWI DISTRICT
IN SONGKHLA PROVINCE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTERGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title) การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม
ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
ผู้วิจัย เกศรา บัวสุวรรณ
สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ..... เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลดนาหมอศรี อำเภอ นาทวี จังหวัดสงขลา
ชื่อผู้เขียน	เกสร บัวสุวรรณ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. ไมตรี อินทรีย์ยะ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม และ 2) ศึกษาการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม เพื่อการพึ่งตนเอง ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลาการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย และวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยมีดังนี้ 1) บริบทชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิถีของชุมชน ตลอดจนกลุ่มสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม พบว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรจึงทำให้เกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ในชุมชนมีกิจกรรมที่เป็นกลุ่มต่าง ๆ หลายกลุ่มมีการนำสินค้ามาจัดจำหน่ายให้สมาชิก คนในชุมชน หน่วยงานต่างๆ และตามงานจัดจำหน่ายสินค้า ซึ่งทำให้เกิดรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่ม 2) กระบวนการพัฒนากลุ่ม พบว่า มีการจัดรูปแบบการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ ทรัพย์คุณิก และคณะกรรมการ 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการบรรจุภัณฑ์ มีการคิดค้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ และสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับตลาด และได้รับการคัดสรรมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากหน่วยงานภาครัฐ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงภายในเครือข่าย การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ ก็มีคณะกรรมการ ฝ่ายควบคุมผลิตภัณฑ์ โดยมีการกำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นไปมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกับกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองตามมาตรฐานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของกระทรวงมหาดไทย และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน มีกระบวนการจัดการกลุ่มที่นำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ชุมชนได้เป็น

เจ้าของกิจการเอง การใช้ภูมิปัญญาของชุมชน วัตถุดิบที่นำมาผลิตก็มาจากทรัพยากรในชุมชนและ
 เครื่องช้อนอกชุมชน อีกทั้งผลิตภัณฑ์ยังมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ และสามารถจัดจำหน่ายได้ทุกที่
 ตลอดจนผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองมาตรฐาน โดยกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นสินค้า OTOP
 ระดับ 5 ดาว และได้รับ อย.ควอลิตี้อันดับหนึ่งของภาคใต้ตอนล่าง ดังนั้น กลุ่มจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วย
 สร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนด้วย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยมีดังนี้ 1) ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสร้อย
 นามอศรี มีกิจกรรมเพิ่มขึ้นมากมาย ซึ่งผู้ที่สนใจควรลงไปศึกษารูปแบบ เนื้อหา และกระบวนการ
 เพื่อการวิจัยระยะยาว เพราะกิจกรรมต่าง ๆ สามารถสร้างอาชีพ รายได้ให้กับสมาชิกมีการ
 เปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเกิด
 กิจกรรมนั้นๆ และประสบความสำเร็จได้ 2) ควรศึกษาเฉพาะกรณีวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ด้วย เพื่อหา
 รูปแบบและแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น รวมทั้งการวิจัยเพื่อสร้าง
 เครื่องช้อนวิสาหกิจชุมชน และรูปแบบเครื่องช้อนที่เหมาะสมตามสภาพความเป็นจริงของวิสาหกิจ
 ชุมชนในปัจจุบัน 3) สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านวิชาการความรู้ในท้องถิ่น โดยตรง ควรมี
 การวิจัยและพัฒนาข้อมูลเชิงวิชาการในรูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดเป็นเครื่องช้อนทุก
 ภาคส่วน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งในและนอกตำบล สถาบันการศึกษาต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่มี
 หน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดองค์ความรู้ในชุมชน

คำสำคัญ : การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

Abstract

Thesis Title	The Development of Community Enterprise Group for Pickled Fish Product Processing at Namorsri Subdistrict Na Thawi District in Songkhla Province
Researcher	Ketsara Buasuwan
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Dr. Mitree Intreia

The objectives of this research were to study 1) the context of community and community enterprise establishment of pickled fish product processing and 2) the community enterprise development of pickled fish product processing for self-reliance at Namorsri Subdistrict Na Thawi District in Songkhla Province. The data was collected using interview by conversation of 30 samples and content analysis

The results of this research showed that 1) the context of social, economy, culture, community lifestyle, also the community enterprise members of pickled fish product processing, the occupation of most population was agriculture. People in the community had generosity, so the incorporations were occurred to resolve the problems in the community, 2) the groups development procedure, management of groups by committee was used, and 3) the products development, product and packaging designs, the new products always were created and improved to suitable for the market demands. Furthermore, the product standards were selected from the government institutes. Exchange and learning from direct experience was appeared. The product standards were set according to community product standards. In addition, groups management processing of the community enterprise development was used, so the community was own business. The raw materials of manufacturing came from the resource in community and other network groups which it was using community knowledge. Therefore, enterprise groups were the part to create strong and sustainable of community economy system.

The suggestions of this research were 1) in the present, community enterprise group of pickled fish product processing of Namor Sri had many activities. The interested persons should learn of the pattern, information, and processing for the researches in the future, 2) to should study from the other community enterprises for finding the pattern and way for more progression of community enterprise development, and 3) the responsible institutions of academic knowledge in the local should research and develop the academic information in participatory research for occurring learning network and knowledge in the community.

Keywords : Community Enterprise Development

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเอาใจใส่ ดูแลช่วยเหลือจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่าน ที่เสียสละเวลาอันมีค่าของท่าน ให้คำชี้แนะตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้คำแนะนำ ติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินการวิจัย ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง จนเกิดผลสำเร็จในครั้งนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่งและขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ คุณอำเภอ ไพ อินทร์ขาว ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้มนาหมอศรี ซึ่งเป็นผู้ประสานงานเกี่ยวกับ กลุ่มสมาชิก ให้ข้อมูล ให้ความร่วมมือในการวิจัย และให้ข้อมูลเชิงลึกในการวิจัย ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ รู้สึกซาบซึ้งในพระคุณอย่างสูง

ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ ที่ให้ความกรุณาเป็นที่ปรึกษา และคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำและสละเวลาในการตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่อง ตรวจทานความถูกต้องของภาษา ในการวิจัยนี้

ใน โอกาสนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอธิการบดี สถาบันการเรือนรู้เพื่อปวงชน รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ รำลึกถึงพระคุณคณาจารย์สถาบันการเรือนรู้เพื่อปวงชนทุกท่าน ที่กรุณา ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ วิทยาการต่าง ๆ สร้างประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในสถาบันอันทรงเกียรติ ที่ผู้วิจัยภาคภูมิใจแห่งนี้ จนทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

เกสร บัวสุวรรณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	4
ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง.....	4
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดวิสาหกิจชุมชน.....	6
แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน.....	19
แนวคิดการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน.....	20
แนวคิดการพึ่งตนเอง.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	31
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	36
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย.....	37

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	37
ประชากรเป้าหมายวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	37
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	38
สถานที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	39
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	39
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	40
การนำเสนอข้อมูล.....	41
4 ผลการวิจัย	
บริบทชุมชนนาหมอศรี.....	42
การก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี.....	47
การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม.....	48
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา.....	54
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	56
อภิปรายผลการวิจัย.....	59
ข้อเสนอแนะ.....	61
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้.....	62
บรรณานุกรม.....	64
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์เพื่อการพัฒนา.....	67
ภาคผนวก ข. ประมวลภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน.....	69
ประวัติผู้วิจัย.....	73

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	40

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบความคิดการวิจัย.....	36
4.1 ภาพถ่ายดาวเทียมเขตพื้นที่ตำบลนาหมอศรี.....	43
4.2 ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติตำบลนาหมอศรี.....	44
4.3 โรงเรียนวัดนาหมอศรี และ โรงเรียนบ้านโมย.....	46
4.4 ประชาชนประกอบพิธีทางศาสนา ในศาสนสถาน.....	46
4.5 ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดตำบลนาหมอศรี.....	48
4.6 ปลาเยี๊ยะ ปลาตะเพียน ปลาทับทิม สด ๆ และการขอดเกล็ดปลา.....	51
4.7 ส่วนผสมของปลาสด.....	52
4.8 โถงสำหรับหมักปลา.....	52
4.9 ปลาสดที่คลุกข้าวคั่ว และบรรจุภัณฑ์เรียบร้อยแล้ว.....	53
1. ทางเข้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ตำบลนาหมอศรี.....	69
2. ภายในบริเวณกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ตำบลนาหมอศรี.....	69
3. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ เดินทางมาศึกษาดูงาน.....	70
4. สมาชิกกลุ่มทำการสาธิตการทำปลาสด.....	70
5. ผลิตภัณฑ์กลุ่มได้รับรางวัลเพื่อสุขภาพวิสาหกิจชุมชนชนะเลิศของเขต 12.....	71
6. บรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ตำบลนาหมอศรี.....	71
7. แปรรูปปลาสดเป็นอาหารว่าง ต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน.....	72

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่ได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สร้างศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถให้คนยากจนได้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อม ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อขยายฐานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความครอบคลุมมากขึ้น โดยการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อผลักดันให้เป็นวิสาหกิจชุมชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ด้วยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, หน้า 3)

จากแนวทางการพัฒนาประเทศนี้ทำให้หลายองค์กรทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนได้เห็นความสำคัญในการนำภูมิปัญญาและศักยภาพท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาระดับความสามารถของวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งยืนหยัดด้วยตนเอง เป็นแนวคิดการพึ่งตนเองตามบริบทของชุมชน โดยไม่ได้มุ่งหวังแสวงหาผลกำไร แต่มุ่งตอบสนองการอยู่ร่วมกัน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน การพึ่งตนเองของชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้เรื่อง “ทุนชุมชน” และการจัดการทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการจัดการกลุ่มสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน จึงมุ่งเน้นที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนเกิดระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดพลังมีอำนาจในการต่อรอง รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ และยกระดับของผลิตภัณฑ์เพื่อการตลาดที่กว้างขึ้น (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2553 อ้างถึงใน ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์, 2556, หน้า 1) กล่าวไว้ว่า ไม่มีประเทศใด

เข้มแข็ง หากท้องถิ่นอ่อนแอ คำว่าอ่อนแอในที่นี้หมายถึง อ่อนแอทางปัญญาเป็นหลัก หากปัญญาเข้มแข็ง แม้เศรษฐกิจจะติดลบ มีหนี้ มีสิน ไร้รอดได้ รอดแล้วก็พอเพียงได้ พอเพียงแล้วก็ยังมั่นคงต่อไปได้อีก ประเทศไทยจะพัฒนาได้ด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมชนบท โดยเฉพาะวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมากกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของวิสาหกิจในประเทศไทยนั้น อยู่ในภาคของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเกิดขึ้นเนื่องมาจากรัฐบาลมีนโยบายแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้มีการสร้างงาน สร้างรายได้ให้มีเพิ่มขึ้นในชุมชน หากชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีความเข้มแข็งขึ้นย่อมส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นด้วย รัฐบาลจึงได้ออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับนโยบายดังกล่าว เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ตลอดจนการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นไป เหตุผลที่สำคัญในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากเศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง โดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ สมควรให้มีการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นระดับใด รวมถึงการพัฒนาวิสาหกิจไปสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนนำทุนท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจในชุมชนให้มีการพึ่งพาตนเองได้ แต่การประกอบการขนาดเล็กที่มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพในรูปแบบต่าง ๆ ภายในชุมชนที่ไม่ใช่รูปแบบของธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรจากการประกอบการโดยตรง หรือรูปแบบของสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ แต่เป็นการดำเนินกิจการในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันดำเนินการโดยใช้วัตถุดิบ ทุน ปัจจัยการผลิตและความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่ได้นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการจัดการทรัพยากร และทุนที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

วิสาหกิจชุมชน เป็นการจัดการด้านทุนและทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ให้พออยู่พอกินก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่รายได้ ไม่ใช่เป็นธุรกิจของชุมชน แต่เป็นการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อเกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชน ดังเช่น ตำบลนาหมอศรี ในอดีตเป็นอู่น้ำของชุมชน แต่เกิดปัญหาความแห้งแล้งจากการตัดไม้ทำลายป่า อีกทั้งเกิดผลกระทบจากน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม ผู้คนในชุมชนต่างทิ้งไว้ ทิ้งนา

ไปทำอาชีพอื่น ในปี พ.ศ.2545 ผู้ใหญ่บ้านชะแอม อินทร์ขาว อยากรปลูกฝิ่นนาร้างให้เป็นไร่นาสวนผสม จึงรวมกลุ่มชาวบ้านได้ 11 คน ของบสนับสนุนจากสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 12 สงขลา (สสว.12) จำนวน 200,000 บาท ขุดบ่อเลี้ยงปลานิลและปลาทับทิม เมื่อผลผลิตออกมาจึงต้องหาตลาดจำหน่าย และหาหนทางเพิ่มมูลค่าของสินค้า จึงคิดถึงการถนอมอาหารที่บรรพบุรุษเคยใช้ จนเป็นที่รู้จักและขึ้นชื่อในอดีต นั่นคือสูตรการทำปลาต้มของทวดพวง อินทองเพ็ชร ในอดีตท่านเป็นภูมิปัญญาที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ โดยมีนางแจ เกื้อนุ้ย เป็นผู้นำสูตรมาทดลอง ปรากฏว่ารสชาติถูกปากของผู้บริโภค ได้รับการตอบรับอย่างดีจากสมาชิกและคนทั่วไป

กลุ่มปลาต้มนาหมอศรี เป็นกลุ่มที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตจนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ปลาต้มนาหมอศรี ซึ่งได้ผ่านการพิสูจน์คุณภาพสินค้าที่ได้มาตรฐานและได้รับรางวัลมากมาย กลุ่มได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เมื่อ พ.ศ.2548 ชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรตำบลนาหมอศรี” มีสมาชิกถึง 174 คน ได้รับการพิจารณาเป็นสินค้าโอท็อป 4 ดาว ได้รับรางวัลวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด จากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นถึงคุณภาพของสินค้า และความเข้มแข็งของกลุ่มที่มีความตั้งใจในการพัฒนา หน่วยงานองค์กรภาครัฐได้เห็นถึงความตั้งใจของสมาชิกกลุ่ม จึงได้ส่งเสริม สนับสนุน โดยการสร้างโรงเรียนให้ได้มาตรฐาน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การให้ความรู้ในการหาช่องทางจำหน่ายสินค้า นอกจากนี้กลุ่มยังสามารถเป็นแบบอย่างให้กับผู้ที่สนใจ ได้มาศึกษาเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้ เช่น การจัดการกลุ่ม กระบวนการผลิต และกระบวนการสู่การเป็นสินค้าโอท็อป ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ปัญหาและการแก้ปัญหาของกลุ่มและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ในประเด็นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการ การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการบริหารตลาด เพื่อการพึ่งพาตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม เพื่อการพึ่งพาตนเอง ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. บริบทของชุมชนและการก่อเกิด ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ปัญหาและการแก้ปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม เป็นอย่างไร
2. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ในประเด็นการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริหารตลาด เพื่อการพึ่งพาตนเองควรทำอย่างไรบ้าง

ขอบเขต หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา จำนวน 30 ราย
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาข้อมูลความร่วมมือเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน
4. ขอบเขตด้านเวลา
ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา ทั้งหมด 2 ปี นับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 เนื่องจากผู้วิจัยจะสามารถวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มและตำบลโดยภาพรวมได้
5. อาชีพหลัก ของสมาชิกกลุ่ม คือการทำสวนทั้งสวนยางพาราและสวนผลไม้ อาชีพรอง คือ การถือหุ้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีวิถีชีวิตร่วมกัน รวมตัวกันประกอบกิจการ มีความผูกพันกันใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะในรูปแบบนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง การจัดทำแผนและการวางกลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองในด้านบริหารจัดการ ผลิตภัณฑ์ กิจกรรม และการตลาด

การพึ่งตนเอง หมายถึง การพึ่งตนเองได้ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ในด้านต่าง ๆ วิสาหกิจชุมชนมีความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถประยุกต์ใช้ต่อยอด และเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาการผลิต การตลาด การดำเนินงาน มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกชุมชน องค์กรและเครือข่ายภายใน และภายนอกชุมชน สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้จากการดำเนินงาน ของวิสาหกิจชุมชน และมีเงินออมเพิ่มขึ้น มีการใช้ทรัพยากรของชุมชนในการผลิตเป็นหลัก และรู้จัก ใช้อย่างรู้คุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ โดยสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้วิจัยได้ทราบถึงบริบทของชุมชน การก่อเกิดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันปัญหา และการแก้ปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
2. ผู้วิจัยได้ทราบแนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม อย่างยั่งยืน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือกลุ่มวิสาหกิจอื่น ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทาง ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต่อไป เช่น การส่งเสริม สนับสนุน ด้านความรู้ การฝึกอบรม ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดวิสาหกิจชุมชน
2. แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
3. แนวคิดการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
4. แนวคิดการพึ่งตนเอง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษา แนวคิด และความหมายของวิสาหกิจชุมชน จากผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษา นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังจะนำมากล่าวโดยสรุป ได้ดังนี้

1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2553, หน้า 162) ก็ได้ให้ความหมาย “วิสาหกิจชุมชน” ไว้ว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบอาชีพขนาดเล็ก ขนาดจิ๋ว ที่ชุมชนหรือองค์กรชุมชนร่วมกันดำเนินการ เพื่อจัดการทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง อาจเป็นการผลิต การแปรรูป การจัดการตลาดตลอดทั้งการเกษตร อุตสาหกรรม การบริการ การท่องเที่ยว สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการออมทรัพย์ และการจัดสวัสดิการชุมชน นับว่าสอดคล้องกับนิยามของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ได้นำเสนอยุทธศาสตร์การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจการของชุมชน เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันมีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวในชุมชนและระหว่างชุมชนทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ความหมายของทุนชุมชน หมายถึง ทุนที่เป็นเงินทุน ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือความเป็นพี่เป็นน้อง ความไว้วางใจกันของชุมชน เครือข่าย ความสัมพันธ์ของสมาชิกของชุมชน

ความหมายของ “วิสาหกิจชุมชน” ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 มีดังนี้

“วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชนทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์

วิสาหกิจชุมชนมีความหมายหลากหลายขึ้นอยู่กับแนวคิดที่แตกต่างกัน เช่น จากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดปราจีนบุรี และ เสรี พงศ์พิศ จึงสรุปได้ว่าวิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยใช้ทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ที่ผ่านกระบวนการคิด การจัดการผลผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยใช้วัตถุประสงค์ในพื้นที่ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยองค์กรของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน องค์กรประกอบของวิสาหกิจชุมชนควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน การริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการประยุกต์ให้ทันสมัย มีการดำเนินการแบบบูรณาการและเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่าง เป็นระบบ มีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และพึ่งพาตนเองทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะพัฒนาสู่การแข่งขันเชิงธุรกิจต่อไป

1.2 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 85) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของวิสาหกิจชุมชนไว้ดังนี้

1.2.1 ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง แต่อย่างไรก็ดี คนนอกอาจมีส่วนร่วมโดยอาจมีการถือหุ้นได้ เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่ส่วนใหญ่ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจ

1.2.2 ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด

1.2.3 ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเกิดความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ

1.2.4 มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัยผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น

1.2.5 มีการดำเนินการตามแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบไม่ใช่ทำแบบโครงการเดี่ยว คล้ายกับปลูกพืชเดี่ยว แต่เป็นการทำแบบวนเกษตร คือ มีหลาย ๆ กิจกรรมประสานสัมพันธ์ (synergy) และเกื้อกูลกัน (cluster)

1.2.6 มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก การเรียนรู้คือ หัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จ โดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้แต่บนฐานความรู้สึก ความอยาก ความต้องการ ตามที่สื่อในสังคมกระตุ้นให้เกิด ทำให้ความอยากกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไปหมด

1.2.7 มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย การพึ่งพาตนเองคือเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากผิดพลาดเป้าหมายนี้คือพลาดเป้า วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายที่กำไร ก่อนที่จะคิดให้รอด ไม่พัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปพัฒนาธุรกิจ

1.3 ลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

เสวี พงศ์พิศ (2553, หน้า 163) ได้กล่าวว่าลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งเป็นขั้นตอนการพัฒนาตามลำดับใน “แนวคิด” ดังนี้ คือ ระดับครอบครัว คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ระดับชุมชน และเครือข่าย คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพอเพียง ระดับธุรกิจ คือ วิสาหกิจชุมชนแบบก้าวหน้า

วิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเพื่อทดแทนการพึ่งภายนอก พัฒนาผลผลิตและทรัพยากรและการบริการถือเป็นการพัฒนาแนวอนึ่งจำเป็นต้องอาศัยแผนแม่บทชุมชน ถ้าชุมชนใดพัฒนาโดยไม่มีแผนคอยแต่จะลอกเลียนแผนชุมชนอื่น จะไม่มีการสร้างสรรค์จากความคิดของชุมชนเองและไม่พัฒนาตามศักยภาพของชุมชน

ประยงค์ ธรรมรงค์ (2551, หน้า 11) ได้กล่าวว่า พื้นฐานความคิดเรื่องวิสาหกิจชุมชนเป็นการเริ่มต้นที่ตัวเอง ครอบครัว วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547, หน้า 11) ก็ได้กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชน ว่าเป็นการประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน

คำว่า “ทุนชุมชน” ไม่ได้หมายถึงทุนเงินตราเพียงอย่างเดียวแต่ครอบคลุมถึง คน ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของชุมชน

การประกอบการในรูปวิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบการที่เชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูปและการตลาดของชุมชนเข้าเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่แยกส่วนและแบ่งบทบาทให้กับกลุ่มคนที่มีทักษะหรืออาชีพเฉพาะที่แตกต่างกัน

1.4 ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547, หน้า 41) ได้แบ่งวิสาหกิจชุมชน เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.4.1 วิสาหกิจชุมชนขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อกินเพื่อใช้ใน ชุมชนเพื่อให้ครอบครัวพึ่งตนเองได้ ให้ชุมชนเกิดความพอเพียง อย่างน้อยให้พออยู่พอกิน หรือพอกินพอใช้ เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้

1.4.2 วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า อันได้แก่ การนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้าสู่ตลาดบริโภค โดยการปรับปรุงคุณภาพการผลิต หีบห่อ การตลาด และการจัดวางต่าง ๆ เพื่อให้สามารถ “แข่งขัน” ได้

อย่างไรก็ดีชุมชนต้องไม่กระโดดข้ามขั้น ต้องพัฒนาจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้าทีละขั้น

1.5 รูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ และคณะ (2544, หน้า 23) ได้กล่าวถึงรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ครอบคลุมกิจกรรมดังต่อไปนี้

1.5.1 การแปรรูปหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตรขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน

1.5.2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ไวน์ผลไม้พื้นบ้าน การแปรรูปพืชผักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ

1.5.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น น้ำปลา ปู๋ย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร ฯลฯ

1.5.4 การพัฒนาระบบตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน ฯลฯ

1.6 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548, หน้า 13) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มต่าง ๆ ที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวประโยชน์แก่กันในชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำการจดทะเบียนและได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย
2. เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มมีการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากศักยภาพของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการเข้าถึงแหล่งทุน
3. เพื่อมุ่งหวังให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และมีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

เสรี พงศ์พิศ และคณะ (2544, หน้า 24) ระบุว่า เป้าหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1. สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน แก่จุดอ่อน เสริมจุดแข็ง ให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทุนทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. สร้างกระบวนการเรียนรู้และระบบการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน ที่ครอบคลุมการจัดการทุกด้าน ให้มีระบบการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาด การอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนในการวางแผนดำเนินการและประสานความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ

3. พัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนที่มีอิสระ พึ่งตนเองได้ ระบบการจัดการที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน มีต้นทุนการจัดการต่ำ และเป็นสถาบันทางสังคมที่ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยได้

4. พัฒนาระบบเศรษฐกิจของเศรษฐกิจชุมชน ที่กระจายการพัฒนาไปสู่ทุกส่วนของชุมชน ไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้ที่เหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง

1.7 ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542, หน้า 124-137) สรุปว่า ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน มี 9 ประการ คือ ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน ปัจจัยด้านการตลาด ปัจจัยด้านการผลิต ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านผู้นำ ปัจจัยด้านแรงงาน ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร และปัจจัยปฏิสัมพันธ์กับภายนอก

1.8 การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547, หน้า 13-28) ได้ให้ข้อควรระวังเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานไว้ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนแตกต่างจากธุรกิจชุมชน ขณะที่ธุรกิจชุมชนเน้นที่การบริหารจัดการมุ่งสู่ตลาดและมุ่งกำไร วิสาหกิจชุมชนเน้นความร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อให้พึ่งตนเองได้

2. จุดเน้นวิสาหกิจชุมชน เน้นที่วิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด

3. วิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง วิสาหกิจชุมชนที่มีฐานคิดอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. การจัดการ การผลิตและการตลาดวิสาหกิจชุมชน การจัดการเป็นเรื่องใหญ่ที่ชุมชนต้องเรียนรู้ เรียนรู้ว่าจะจัดการอย่างไรให้ชุมชนทั้งตำบลมาร่วมกันวางแผนการผลิต การตลาด การบริโภคร่วมกัน

5. การตลาดเชิงวิสาหกิจชุมชน ประการแรก คือการทำเพื่อบริโภคในครอบครัวในชุมชนและระหว่างชุมชนที่เป็นเครือข่ายในระดับตำบลและระหว่างตำบล

6. วิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชนทำให้ชุมชนมีระบบคิด ระบบจัดการที่ชัดเจน แยกแยะได้ว่า อะไรที่ทำได้กินอะไรที่ทำได้ใช้ และอะไรที่เหลือกิน เหลือใช้และอะไรที่พอดีที่จะเอาออกสู่ตลาด

7. วิสาหกิจชุมชนเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เกี่ยวในแง่ที่ว่าชุมชนมีแผนการจัดการทุนของตนเองอย่างเป็นระบบขึ้น เงินกองทุน 1 ล้านบาทจากรัฐก็มีแนวทางการจัดการ นำไปเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพแทนที่จะให้ถูกไปทำอะไรก็ได้แบบต่างคนต่างทำ นำไปร่วมทุนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนได้วางแผนเมื่อผ่านการเรียนรู้เรื่องเงิน 1 ล้านบาทก็จะมีมูลค่าทวีคูณ

8. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ทุกฝ่ายก็สามารถส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนได้ เช่น การปรับ โครงสร้างและระบบการดำเนินงานขององค์กรของรัฐ หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

9. สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สถาบันแห่งนี้เป็นองค์การร่วมหรือโครงการร่วม (joint programme) ระหว่างมูลนิธิหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และ สถาบันพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ(สวทช.) เป็นการประสานพลังทำงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและจัดการต่าง ๆ อย่างครบวงจร ให้เกิดศูนย์ไอทีตำบล โคนร่วมมือกับแผนแม่บทชุมชนเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในโรงเรียนและพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน หน้าที่ของสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน คือ

- ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การทำแผนแม่บทให้ครบทุกตำบล เพื่อเชื่อว่าการทำแผนแม่บทเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่นำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้หลังการทำแผนแม่บท เฉพาะเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการบริหารจัดการ

- ส่งเสริมให้เกิดระบบเศรษฐกิจจากหมู่บ้านที่เชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับตำบล ระหว่างตำบล จังหวัดและเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจส่วนอื่น ๆ และเศรษฐกิจมหภาค

- ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดนโยบาย เพื่อให้รัฐบาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนได้เข้าใจ เห็นความสำคัญของวิสาหกิจชุมชนและร่วมกันให้ส่งเสริมสนับสนุนตั้งแต่การปรับนโยบาย โครงสร้างและระบบที่เอื้อต่อการพัฒนา และการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

1.9 การประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (ม.ป.ป., หน้า 6-14) ได้อธิบายประเด็นการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนไว้ในหัวข้อ ทิศทางวิสาหกิจชุมชน การวางแผนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การบริหารตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และกระบวนการจัดการสินค้าและบริการ ดังนี้

1.9.1 ทิศทางวิสาหกิจชุมชน

1) การบริหารองค์กร

(1) การกำหนดทิศทางของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายขององค์กรไว้หรือไม่ และสมาชิกมีส่วนร่วมหรือไม่อย่างไร ในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางขององค์กร

(2) การดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน

ก. การกำหนดโครงสร้างบริหารองค์กร และการแบ่งหน้าที่ วิสาหกิจชุมชนมีการจัดโครงสร้างในการบริหารงานหรือไม่ อย่างไร

ข. การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ วิสาหกิจชุมชนมีระเบียบข้อบังคับใช้ในหมู่สมาชิกหรือไม่ มีการเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นเพียงข้อตกลงที่สมาชิกทุกคนยึดถือปฏิบัติ

ค. จัดบันทึกการเงิน/บัญชี วิสาหกิจชุมชนมีการจัดทำบัญชีหรือไม่ จัดทำในรูปแบบไหน มีความสม่ำเสมอในการบันทึกหรือไม่ และมีการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์มากน้อยแค่ไหน

ง. การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่น ๆ แก่สมาชิก ในการจัดทำข้อมูลทางการเงินหรือบัญชี มีการแจ้งให้สมาชิกรับทราบความเคลื่อนไหวหรือไม่ วิธีการแจ้งให้สมาชิกทราบทำอย่างไร ข้อมูลทางการเงินมีความ โปร่งใส ชัดเจน สมาชิกทุกคนรับทราบและตรวจสอบได้หรือไม่

(3) การบริหารจัดการทุนและผลประโยชน์

ก. การบริหารจัดการทุน วิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดทิศทางขององค์กรในการบริหารจัดการทุน ทั้งทุนที่อยู่ภายใน ได้แก่ เงิน ทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทุนที่ได้จากภายนอกหรือไม่ อย่างไร

ข. การจัดสรรรายได้และผลประโยชน์ระหว่างสมาชิก มีการกำหนดแนวทางและวิธีการในการจัดสรรรายได้และผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกไว้หรือไม่

(4) การทบทวนผลการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน

ก. การทบทวนผลการดำเนินการ มีการนำข้อมูลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาพิจารณาว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร มีปัญหาตรงไหนที่ควรแก้ไข

ข. การนำปัญหาในการดำเนินการไปแก้ไขปรับปรุง มีการนำปัญหาที่พบมาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานในปัจจุบันหรือไม่

2) ความรับผิดชอบต่อชุมชน การประเมินในประเด็นนี้ทำให้ทราบถึงการกำหนดทิศทางองค์กรของวิสาหกิจชุมชนว่ามีการให้ความสำคัญหรือคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อชุมชน หรือลดผลกระทบต่อชุมชนหรือไม่ ไม่ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นผลกระทบโดยตรงหรือโดยอ้อมจากการประกอบการก็ตาม และนอกจากนี้ยังประเมินการกำหนดการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรม ซึ่งหมายถึง การดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบต่อลูกค้า สินค้า บริการ และต่อตนเอง ไม่เอาเปรียบ ชื้อสตัย ตรงเวลา มีคุณภาพ ปลอดภัย ฯลฯ ของวิสาหกิจชุมชนด้วย การรับผิดชอบต่อชุมชนสามารถดำเนินงาน ดังนี้

(1) การดำเนินงานอย่างมีจริยธรรม พิจารณาว่าในการผลิตสินค้าหรือบริการ ได้มีการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานด้านจริยธรรมหรือไม่ ทั้งนี้ เป้าหมายด้านจริยธรรม หมายถึง มีการดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อลูกค้า สินค้า บริการ และต่อตนเอง ไม่เอาเปรียบ ชื้อสตัย ตรงเวลา มีคุณภาพ ปลอดภัย ฯลฯ

(2) ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมีการใช้ทรัพยากรอย่างไร มีการใส่ใจต่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือไม่

(3) การให้การสนับสนุนต่อชุมชน ในด้านการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ของชุมชน มีการเข้าหรือให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นสาธารณประโยชน์ของชุมชนหรือไม่ เช่น การช่วยงานวัด การขุดลอกคูคลอง มีการบริจาคเงินหรือสิ่งของให้กับชุมชนหรือไม่ วิสาหกิจชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องนี้หรือไม่ และผู้นำได้แสดงบทบาทในด้านนี้หรือไม่

(4) การจัดสรรรายได้เพื่อเป็นสวัสดิการชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีการจัดสรรรายได้เป็นสวัสดิการแก่สมาชิกหรือชุมชนหรือไม่ หรือหากยังไม่มีความพร้อม ได้มีการวางแผนหรือแนวทางในเรื่องนี้ไว้หรือไม่

1.9.2 การวางแผนการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน

การวางแผนการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน มุ่งเน้นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกันเพื่อจุดมุ่งหมายในการนำแนวความคิด กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และทิศทางในการผลิตหรือบริการ ไปสู่ผู้รับบริการของวิสาหกิจชุมชน การแปลงแนวคิดเป็นแผนดำเนินการ วิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับแผนแม่บทชุมชนมีส่วนร่วม ตลอดจนแสดงถึงการถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติตามแผนไปสู่สมาชิก การติดตามควบคุมและการปรับแผน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมาย มุ่งเน้นแง่มุมสำคัญ 3 ประการ คือ ครอบครัวยุติตนเอง ชุมชนเครือข่ายพอเพียง และธุรกิจพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าและบริการ การวางแผนการดำเนินการวิสาหกิจชุมชน สามารถดำเนินงานดังนี้

1) กระบวนการและเป้าหมายในการจัดทำแผน

(1) กระบวนการจัดทำแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ก. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในกระบวนการจัดทำแผนของวิสาหกิจชุมชน มีการกำหนดระบบการจัดเก็บข้อมูลเพื่อใช้ประโยชน์หรือไม่ ทั้งข้อมูลภายในและภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากเอกสาร จากแผนแม่บทชุมชนหรือได้มาจากการหาข้อมูลโดยตรงจากสมาชิกและชุมชน

ข. การวิเคราะห์ข้อมูล วิสาหกิจชุมชนมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจทำแผนอย่างมีเหตุมีผล เช่น วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ความต่อเนื่องของธุรกิจ ตลาดการแข่งขัน ความสามารถในการปฏิบัติตามแผน ที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในอนาคต และมีการนำข้อมูลจากแผนแม่บทชุมชนมาใช้ประกอบด้วยหรือไม่

ค. การทำแผนแบบมีส่วนร่วม ในการจัดทำแผนของวิสาหกิจชุมชน ผู้นำ กรรมการ และสมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดทำร่วมกันหรือไม่ การประเมินในประเด็นนี้จะทำให้ทราบการมีส่วนร่วมของสมาชิกและกรรมการในการจัดทำแผน

ง. เป้าหมายของแผน มีการกำหนดเป้าหมายของแผนเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในเชิงปริมาณ หมายถึงการกำหนดจำนวนการผลิต บริการ การลงทุน รายจ่าย รายได้ จำนวนการให้สวัสดิการชุมชน ฯลฯ และเชิงคุณภาพ หมายถึง การคำนึงถึงคุณภาพของสินค้า/บริการ คุณภาพชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

(2) การจัดทำแผนปฏิบัติการและถ่ายทอดแผนเพื่อนำไปปฏิบัติ

ก. การจัดทำแผนปฏิบัติงาน มีการกำหนดรูปแบบและรายละเอียดไว้หรือไม่ เช่น กำหนดว่า ใครทำ ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ กับใคร อย่างไร

ข. การถ่ายทอดแผนแก่ผู้เกี่ยวข้อง วิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดวิธีการในการชี้แจงและทำความเข้าใจในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติและดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ให้บรรลุผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพที่วางไว้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจในทิศทางเดียวกัน

ค. การปฏิบัติตามแผนที่จัดไว้ วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการในการสนับสนุนให้สมาชิกดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เช่น มีการติดตามเป็นระยะ มีระยะเวลา กำหนดการดำเนินงานตามแผน

ง. การควบคุมแผนและการปรับแผน วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการควบคุมการดำเนินงานตามแผนหรือไม่ เช่น กำหนดระยะเวลาส่งมอบผลผลิตต่อสมาชิกและลูกค้า มีการกำหนดผู้รับผิดชอบ วิธีการควบคุมดูแลการปฏิบัติให้สามารถทำได้ตามแผน หรือสามารถปรับแผนตามสถานการณ์

จ. มีการคาดการณ์ความสำเร็จของแผน วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการคาดการณ์ความสำเร็จของแผนอย่างไร เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่สมาชิก เช่น การส่งสินค้าสู่ตลาด และเพื่อเตรียมความพร้อมในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการได้ครบถ้วนตามแผนที่กำหนด โดยการคาดการณ์ มีการใช้ข้อมูลที่มีอยู่มาวิเคราะห์พิจารณาประกอบด้วย เพื่อให้คาดการณ์ถูกต้องตามที่ควรจะเป็นมากยิ่งขึ้นหรือไม่

1.9.3 การบริหารตลาด

การบริหารตลาด คือ วิธีการที่วิสาหกิจชุมชนใช้ในการทำความเข้าใจต่อความต้องการของลูกค้าและตลาด ซึ่งมีทั้งตลาดภายในและภายนอกชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก มีการให้บริการเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกิจกรรมการผลิตหรือบริการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน สร้างความประทับใจ ความเชื่อมั่นในด้านคุณภาพ ความปลอดภัยของสินค้าและบริการ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิสาหกิจชุมชน ได้มีการเรียนรู้ทำความเข้าใจลูกค้าและตลาด เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนร่วมกันดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีใช้ตลอดไปอย่างสมดุล

1) การกำหนดแหล่งจำหน่าย แหล่งบริการ ลูกค้าเป้าหมาย วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการอย่างไรว่าใครคือลูกค้า จำแนกลูกค้าเป้าหมายอย่างไร และมีการนำข้อมูลต่าง ๆ มาพิจารณาประกอบหรือไม่

2) การติดตามข้อมูลความต้องการของลูกค้าและตลาด วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการอย่างไรในการติดตามข้อมูลความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบแนวโน้มความต้องการของตลาดที่อาจจะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นการเรียนรู้และพัฒนาด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง โดยการนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดแผนการผลิตครั้งต่อ ๆ ไป

1.9.4 การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร

การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร มีการจัดเก็บและรวบรวมอย่างมีคุณภาพ มีความน่าเชื่อถือ มีความพร้อมและสะดวกในการนำมาใช้งาน ทำให้การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน และการจัดการความรู้ของวิสาหกิจชุมชนมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาเพิ่มความสามารถในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

1) การจัดการความรู้

(1) การรวบรวม ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ และมีการจัดเก็บอย่างไร มีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง และมีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร ให้เกิดการเรียนรู้ และนำองค์ความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบการวิสาหกิจชุมชน

(2) การแสวงหาความรู้ใหม่ วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างไร เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีความรู้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

(3) การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนมีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาศึกษาอย่างไร และมีการนำความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ให้เข้ากับภูมิปัญญาเดิมที่วิสาหกิจชุมชนมีอยู่อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบัน เป็นการสร้างความรู้ใหม่จากฐานความรู้เดิมของชุมชน

2) ความพร้อมการใช้งานของข้อมูล

(1) ระบบการจัดเก็บข้อมูลของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีการเก็บข้อมูลของตนเองหรือไม่ มีวิธีการเก็บข้อมูลอย่างไร ให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ถูกต้องแม่นยำ ทันสมัย มีรูปแบบในการจัดเก็บอย่างไร ให้มีความพร้อมและสะดวกในการนำมาใช้งานของชุมชนเอง และส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2) การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิก และเครือข่าย สื่อสารอย่างไร ที่จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องมาใช้ข้อมูลของวิสาหกิจชุมชน และได้รับข้อมูลที่ถูกต้องตรงความเป็นจริง ทันสมัย น่าเชื่อถือ มีการสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องหรือไม่

1.9.5 การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

การบริหารสมาชิกมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชน ที่ประกอบด้วย คน ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาของชุมชนและเครือข่าย ภายใต้กระบวนการตัดสินใจในการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับแผนการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถไปบริหารจัดการสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและขยายผลสู่เครือข่าย

1) การกำหนดเงื่อนไขการรับสมาชิก วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการอย่างไรในการกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการรับสมาชิกใหม่และเครือข่ายเพื่อให้ได้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่เข้าใจกฎระเบียบและเงื่อนไขของวิสาหกิจชุมชน และดำเนินกิจกรรมเชื่อมโยงอย่างมั่นคงและยั่งยืน

2) การพัฒนาผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการอย่างไรในการพัฒนาคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนและสมาชิกให้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการและดำเนินงานได้คล่องตัว ทันท่วงทีต่อเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จนบรรลุแผนการดำเนินงานของชุมชน มีแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและสอดคล้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ

3) การสร้างขวัญ กำลังใจ ความพึงพอใจ และแรงจูงใจ หมายถึง การให้ผลตอบแทนทั้งด้านการเงิน สวัสดิการ และการสนับสนุนยกย่องชมเชย ระบบและวิธีการของวิสาหกิจชุมชนในการสร้างขวัญ และกำลังใจในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืน มีระบบการดำเนินการที่เหมาะสม ทัวถึง และเป็นธรรม

4) การประเมินผลการปฏิบัติงานของสมาชิก วิสาหกิจชุมชนมีแนวทางในการติดตามและวัดความก้าวหน้า หรือปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานและปรับปรุงการดำเนินงานของสมาชิกหรือไม่ อย่างไร อาจมีการกำหนดเป็นทีมงานหรือคณะทำงานของวิสาหกิจชุมชน เพื่อติดตามประเมินผลงาน และแจ้งผลให้สมาชิกทราบ และนำไปปรับปรุงการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

1.9.6 กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ

กระบวนการบริหารจัดการสินค้าและบริการ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ในการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และส่งผลต่อความสำเร็จในการเติบโตของกิจการ

1) การบริหารให้เกิดความเชื่อมโยงกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน มี 2 ระดับ

(1) ระดับภายในองค์กร มีวิธีการจัดการกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการภายในกิจการอย่างไร เพื่อให้กระบวนการในการผลิตและบริการมีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน โดยส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิต

(2) ระดับภายนอกองค์กร มีวิธีการจัดการกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการอย่างไร เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงและเกื้อกูลกับกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในชุมชน โดยส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิต

2) ผลิตภัณฑ์และระบบที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ (การจัดการสินค้าและบริการ) วิสาหกิจชุมชนมีการกำหนดขั้นตอน กระบวนการ และระบบในการผลิตสินค้าหรือบริการให้สามารถควบคุมคุณภาพ ความสม่ำเสมอของสินค้าหรือบริการหรือไม่ อย่างไร มีการนำข้อมูลจากลูกค้า ความรู้ และเทคโนโลยี มาปรับปรุงกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ และพัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าอย่างไร เพื่อให้เกิดสินค้าหรือบริการที่มีคุณภาพดี สม่่าเสมอ และเป็นทีพอใจของลูกค้า

3) การควบคุมระบบงาน ป้องกันความผิดพลาดในระบบงาน ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วิสาหกิจชุมชนมีวิธีการอย่างไรในการควบคุม และป้องกันให้กระบวนการผลิตเป็นไปตามขั้นตอนหรือเป้าหมายที่กำหนด รวมทั้งได้มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการดังกล่าวอย่างไร เพื่อการทำงานดีขึ้น

2. แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต้องมีแนวทางเฉพาะที่สอดคล้องกับแนวคิด เป้าหมาย และก่อให้เกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

วิชิต นันทสุวรรณ (2544, หน้า 25-30) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า

1. วิสาหกิจชุมชนมีฐานการเริ่มต้นและการดำเนินงานควรอยู่ที่ชุมชน เพราะครอบครัว และชุมชนเป็นหน่วยผลิตที่เป็นผู้สร้างผลผลิตจริงของระบบเศรษฐกิจ
2. วิสาหกิจชุมชนต้องมีการบริหารจัดการที่มีอิสระ สอดคล้องกับศักยภาพในการบริหารจัดการของชุมชน เพราะการบริหารจัดการที่มีอิสระจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และมีรูปแบบนิโคบุคคลเฉพาะไว้รองรับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
3. เจ้าของปัจจัยการผลิตและภูมิปัญญาควรเป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชน เพราะเป็นผู้สร้าง ผลผลิตขึ้นมา จึงควรได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม เพราะจะได้มีกำลังใจและรู้สึกรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอย่างเต็มที่ เพื่อให้ชุมชนพัฒนาระบบการพึ่งตนเองที่เป็นจริงขึ้น
4. วิสาหกิจชุมชนมีวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบการพึ่งพาตนเอง การที่จะพัฒนาวิสาหกิจชุมชนก็ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ จากการจัดการทรัพยากรและผลผลิต แสวงหาความรู้และพัฒนาบนพื้นฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน
5. วิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจของชุมชน พัฒนาระบบทุน และสวัสดิการของชุมชน ไม่ได้เน้นการแสวงหากำไรสูงสุด
6. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินการในรูปแบบการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก แต่อำนาจสิทธิในการตัดสินใจในการบริหารจัดการก็ยังคงเป็นขององค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนเหมือนเดิม

7. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินการในรูปแบบการร่วมทุนกับองค์กรภายนอก ได้โดยมีทุนหลักในการดำเนินงานจากชุมชน ในกรณีที่องค์กรชุมชนที่เป็นเจ้าของวิสาหกิจชุมชนมีข้อจำกัดในด้านทุน ก็สามารถทำได้โดยเป็นการร่วมทุนระหว่างองค์กรชุมชนกับองค์กรภายนอกโดยมีการกำหนดสัดส่วนที่เหมาะสม แต่องค์กรชุมชนยังคงเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

8. องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนสามารถกำหนดมาตรฐานเพื่อรองรับคุณภาพ ผลผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนของตนเองได้ เพื่อก่อให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และผู้ใช้บริการ โดยมาตรฐานผลผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนกำหนดจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค

9. องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นผู้มีสิทธิในการอนุรักษ์จัดการและดูแลรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการและการพัฒนาที่ยั่งยืน

10. องค์กรปกครองท้องถิ่นมีหน้าที่ในการสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนเพื่อพัฒนาบทบาทการบริหารจัดการขององค์กรปกครองท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดวิสาหกิจชุมชนเกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นโดยตรง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการดำเนินงานที่เน้นในเรื่องการปรับวิถีคิดของชุมชนแบบพึ่งพาภายนอกมาพึ่งพาตนเอง โดยเชื่อมโยงบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยหลักการของวิสาหกิจชุมชน คือ มีการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายหลัก

3. แนวคิดการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

สังคมแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยทุกคนมีความเข้าใจและยอมรับว่าการเรียนรู้มีความจำเป็น สำหรับชีวิตมนุษย์ทุกวัยตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นใน โรงเรียนหรือในสถาบันการศึกษา แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น ในบ้าน ในที่ทำงาน ในไร่นา ในตลาด ในศาสนสถาน ในสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน สถานที่ และแหล่งกิจกรรมต่างๆ ใน ชุมชนสามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มุ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนา ไปสู่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (learning community) และได้พัฒนาต่อมา เป็น เมืองแห่งการเรียนรู้ (learning city) ในประเทศไทยได้มีการวิจัยและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546 จนถึง ปัจจุบัน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 29 กำหนดให้สถานศึกษา ร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน จัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (communitybased learning) เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหา ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ทำให้แนวคิดการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้สำคัญมากขึ้น โดยมาตรา 7 กำหนดให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ภาควิชา เชื่อข่ายเกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วม เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ ประโยชน์

หลักการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยภาพรวม สามารถสรุปหลักการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ดังนี้ (Wikipedia, ออนไลน์, สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554, ออนไลน์, สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียง กิจการ โทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, (กสทช.) 2558, ออนไลน์)

1. หลักการมีผู้นำที่ดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้จะต้องมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ การประสานงานและ การกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ชุมชน
2. หลักการมีกรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมี การบริหารจัดการชุมชนที่ดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้องมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรม จริยธรรม บริหารงาน โปร่งใส
3. หลักการมีส่วนร่วม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ เปิดโอกาส และสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วม ติดตาม มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิก ชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ
4. หลักของผู้มีส่วนได้เสีย มีการสร้างความรู้สึกในชุมชนถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้าง ความตระหนักถึงการดูแล รักษา ทะนุถนอม การจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ เพื่อสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเป็น ส่วนของกลุ่มหรือชุมชน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ช่วยเหลือ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแลกเปลี่ยนเหตุการณ์ ความ คิดเห็น ความรู้ อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด (shared events and emotional connections)

5. หลักการเรียนรู้ร่วมกัน มีการสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้นำผล เหล่านั้น ไปสู่การปฏิบัติซึ่งเป็นวิถีร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้ง ต้องมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

6. หลักความสนใจ เนื้อหาสาระเป็นเรื่องที่ สนใจร่วมกัน หรือมีวัตถุประสงค์เดียวกัน (fulfillment of individual needs) มีศักยภาพความพร้อมในเรื่อง พื้นฐานอาชีพ จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเอง และมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธี หรือสิ่งใหม่ หรือ พัฒนาให้ดีกว่าเดิม

7. หลักการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี มีระบบการจัดเก็บความรู้ ทั้งความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ เข้าใจได้ง่าย

8. หลักการสร้างเครือข่ายและการติดตามผล มีการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่าย เพื่อสามารถประสานเกื้อกูลกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับ ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายระหว่างศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งในและนอกชุมชน ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน กิจกรรม วิชาการ องค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ประเมินและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท

การพัฒนาให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อ พัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ สามารถจำแนกประเภทชุมชนแห่งการเรียนรู้ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ดังนี้

1. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based Learning) ชุมชนแห่งการเรียนรู้นี้เป็นชุมชนตามแนวคิด ชุมชนที่เป็นหน่วยทางสังคม เป็นหน่วยการปกครอง ประกอบด้วย อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน ร่วมกัน และมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เช่น ครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ท้องถิ่น เป็นต้น ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ ชุมชนเป็นฐาน มีแหล่งการเรียนรู้ กลุ่มคนที่ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาชุมชนสู่ความสมดุลพอเพียง ส่งผลต่อความสุข ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของ ทรัพยากรธรรมชาติ

2. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC: Professional Learning Community) (GotoKnow อ้างถึง วรลักษณ์ ชุกานิต: ออนไลน์) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ คือการรวมตัวรวมใจ รวมพลัง ร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร และนักการศึกษา แสวงหาด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อปรับปรุง ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนหรืองานวิชาการของ โรงเรียน วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย เป้าหมายอยู่ที่คุณภาพ การจัดการเรียนรู้ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาการ การจัดการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ การรวมตัวกัน การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้ เป็นไปได้ยากที่จะทำเพียงลำพัง แต่หวังผลให้ขับเคลื่อนทั้งระบบ สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพ จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีฉันทะ และ ศรัทธาในการทำงาน บรรยากาศการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนกัลยาณมิตรทางวิชาการ ที่มีลักษณะความเป็นชุมชนแห่งความเอื้ออาทร อยู่บนพื้นฐานอำนาจทางวิชาชีพ และ อำนาจเชิงคุณธรรม องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นแนวคิดเชิงวิธีการหรือกระบวนการ ที่มีการดำเนินการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ซึ่งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจะสะท้อนเป็นคุณลักษณะหรือเอกลักษณ์ ของแต่ละชุมชนตามธรรมชาติ ความเป็นจริงของชุมชน นั้น ๆ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันไป แต่เป็นกระบวนการที่ เอื้อให้เกิดการรวมใจ รวมตัว รวมแรง และรวมปัญญา เพื่อทำงานแบบมุ่งรวมพลังเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนรู้สู่คุณภาพ เป็นหัวใจสำคัญ

3. ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP: Community of Practice) ชุมชนนักปฏิบัติ หรือ ชุมชนแนวปฏิบัติ เป็นกลุ่มคนที่มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพที่ดีขึ้น ส่วนใหญ่การรวมตัวกันในลักษณะนี้ มักจะมาจากคนที่อยู่ในกลุ่มงานเดียวกัน หรือมีความ สนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ซึ่งความไว้วางใจและ ความเชื่อมั่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างกัน เป็นสิ่งสำคัญ CoP เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดการความรู้ มีการจัดการสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ความรู้ของคนในชุมชน สมาชิกมาเข้าชุมชนด้วยความสมัครใจ สมาชิกเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำ และส่วนใหญ่มีการ จัดการกันเอง (self-managed) สมาชิกสามารถเข้าหรือ ออกจากชุมชนเมื่อไรก็ได้ และสลายตัวเองเมื่อสมาชิก เห็นสมควร

ขั้นตอนในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ ศึกษาจากชุมชนหลายแห่งในสหราชอาณาจักร ที่เรียกตัวเองว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2550) งานวิจัยเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของไทย (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554, หน้า 1-4, บุญชู บุญลิขิตศิริ ,2553, บทคัดย่อ, มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553, บทคัดย่อ, เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล 2554, บทคัดย่อ, สุชาดา น้ำใจดี, 2552, บทคัดย่อ) สรุป ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ คือ การกำหนด วัตถุประสงค์ในพื้นที่ที่จะพัฒนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ ความต้องการของชุมชน สภาพการดำเนินงานในพื้นที่ จัดลำดับความต้องการ และปัญหาของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา อุปสรรคต่อการดำเนินการจัดกิจกรรมหรือโครงการภายในพื้นที่

2. กำหนดกลุ่ม องค์กร หรือกรรมการ ที่รับผิดชอบ คือ การกำหนดตัวแทนจากปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (key individual) สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวหลัก (key institution) กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (core group) กลุ่มสนใจ (interest group) และนายจ้างที่เป็นตัวหลัก (key employer) ในพื้นที่เพื่อร่วมรับผิดชอบ กิจกรรมหรือโครงการ

3. แสวงหาความร่วมมือ คือ จากที่ได้มี ผู้รับผิดชอบแล้ว ต้องสร้างความเข้าใจและแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก

4. บริหารงานจัดกิจกรรม หรือดำเนินงาน พัฒนาชุมชน คือ การดำเนินการกำหนดกิจกรรมและ ดำเนินงานตามที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก เช่น การสร้างความรู้ของชุมชน การนำความรู้ไปพัฒนา กระบวนการผลิต การนำความรู้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้ภายนอกเข้าไปผสมผสานกับกระบวนการภายใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การจัดเวทีชาวบ้านให้ ความรู้ ความเข้าใจ การบันทึก สกัด จัดเก็บความรู้ ดูความถูกต้อง สรุปแนวคิด การนำไปใช้

5. ประเมินผลงาน คือ การหาผลของการทำกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานต่อไป ตลอดจนมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกหรือกลุ่มชุมชนอื่นๆ ปัจจัยที่มีความสำคัญ ต่อการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ย่อมมีปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาตามสภาพและบริบทของแต่ละชุมชน จากงานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญ มีดังนี้ (สุชาติ น้าใจดี, 2552, หน้า 85-87)

1. ลักษณะผู้นำ ลักษณะผู้นำในชุมชนไม่เผด็จการและไม่ใช้อำนาจในการสั่งการ เป็นผู้นำที่ฟังเสียงของคนส่วนใหญ่ และสามารถกำหนดทิศทางความเชื่อ และค่านิยมร่วมกัน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความมุ่งมั่น ในการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างเป็นธรรมชาติที่สำคัญ ผู้นำจะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการปฏิบัติตนให้ เป็นแบบอย่างที่ดีกับคนในชุมชน

2. โครงสร้างชุมชน เน้น โครงสร้างชุมชนแบบเครือข่าย (network) ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและข้ามชุมชน โครงสร้างแบบนี้จะส่งเสริมให้คนในชุมชน ไปสู่การมีเสรีภาพ ความสุขและศักยภาพ จนเกิดการเชื่อมโยงและทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความสมัครใจ อันก่อให้เกิดพลังและปัญญาร่วมกัน สามารถนำชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้

3. วัฒนธรรม พฤติกรรม การสื่อสาร การส่งเสริมสนับสนุนให้มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ ในชุมชน การมุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมใฝ่เรียนใฝ่รู้ สนใจในการเพิ่มเติมความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ให้ตนเอง ตลอดเวลา รวมถึงการใช้ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเรียนรู้จาก บทเรียนที่ผ่านมา ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจและสุขภาพของคนในชุมชน ใช้การ สื่อสารแบบแนวราบ โดยให้คนในชุมชนมีโอกาสรับรู้ ข่าวสาร ข้อมูล ตามความสนใจของตนเอง

4. การยอมรับของสังคม การสร้างบรรยากาศภายในชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และ ส่งเสริมการเรียนรู้ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผู้นำคอยอำนวยความสะดวกให้คนในชุมชนได้ เรียนรู้จากประสบการณ์ และเหตุการณ์จริง มีการติดตามการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ยอมรับและ แบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการยอมรับต่อผลงานในการสร้างความรู้ใหม่และนวัตกรรมที่ เกิดขึ้นในชุมชน

5. ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความชำนาญ เป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ และฝังลึกใน แต่ละคนอย่างไม่เท่ากัน เห็นได้จากการประกอบอาชีพ การทำกิจกรรม ในด้านต่างๆทุกเรื่องได้เป็น อย่างดี รู้จริง รู้ละเอียด ทุกขั้นตอน รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ เช่น การทำเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยง สัตว์ การซ่อมรถยนต์ การทำนา ปลูกข้าว การทำอาหาร สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้

6. การมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วมคิด จัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์ หาสาเหตุ การแก้ไข การวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผล เป็น กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. ความสามัคคี ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ความปรารถนาดีต่อกันอันส่งผลให้ คนในชุมชน เกิดการเรียนรู้การทำงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง ทำให้มีมุมมอง และความคิดอยู่บนความเมตตาและกรุณาต่อกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

8. การสนับสนุนจากรัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ การสนับสนุนคนในชุมชน ใน รูปแบบต่างๆ เช่น การให้ ความรู้เพิ่มเติม การจัดอบรม หรือการพาไปศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่ยอมรับกับชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งการ ให้งบประมาณในการทำงานหรือปรับปรุง ด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชน

9. ธุรกิจ รายได้ การเกิดธุรกิจภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การรวมตัวกัน ของคนในชุมชน เพื่อมุ่งพัฒนาธุรกิจ อันนำมาซึ่งรายได้ให้กับคนในชุมชน มุ่งส่งเสริมให้คนมีส่วน ร่วมในการตัดสินใจ มีการบริหารจัดการที่ดี ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ และคนในชุมชน ได้ประโยชน์ร่วมกัน

4. แนวคิดการพึ่งตนเอง

หลักการพึ่งพาตน

แนวทางที่ชุมชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง "พอประมาณ มีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกัน" ไปปฏิบัติอย่างแพร่หลาย คือ แนวทางการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ มีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ และนำส่วนเกินเข้าร่วม กับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ มีแนวทางที่ผู้นำชุมชนเรียกว่า "เกษตรอินทรีย์วิถีชุมชน" หรือ "เกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง" เป็นแนวทางรูปธรรมที่ขยายตัวในพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศ

2. การพึ่งตนเองทางสังคม เสริมสร้างให้แต่ละชุมชนร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปัจจัยพื้นฐานบางอย่างไม่สามารถพึ่งตนเองในครอบครัวได้ ต้องพัฒนาการพึ่งตนเองอย่างเป็นระบบ เช่น

- มีโรงงานผลิตน้ำปลาเล็ก ๆ ผลิตน้ำปลาให้พอบริโภคในชุมชน เลี้ยงหมูและทำเขียงหมูให้พอบริโภคในชุมชนท้องถิ่น ไม่เน้นการผลิตเพื่อสนองตลาดวงกว้าง

- มีคลินิกสุขภาพชุมชนที่ส่งเสริมบทบาทหมอพื้นบ้าน การใช้สมุนไพรและการบำบัดโรคโดยการนวด หรือวิธีการพื้นบ้านอื่น ๆ

- มีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแบบศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ไม่เรียงที่ริเริ่มโดย ประชงค์ รณรงค์ ประธานคณะกรรมการผู้นำชุมชนแห่งชาติ เป็นศูนย์ที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปลูกฝังให้ชาวบ้าน "เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องทำ เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องรู้ และทำในสิ่งที่เรียนรู้แล้ว" ไม่ใช่ศูนย์เรียนรู้ที่เน้นการขายบริการศึกษาดูงานเป็นหลัก

- มีระบบการจัดการทุนของตนเอง ที่เรียกว่า "ธนาคารเศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการทุนของชุมชน ที่ไม่เน้นผลกำไรจากการค้าเงินแบบธนาคารในระบบทุนนิยม แต่เน้นการสร้างความร่วมมือ เพื่อให้สมาชิกพึ่งพาอาศัยกันด้านทุนได้ มีความมั่นคงในชีวิตและสวัสดิการสังคมเป็นผลตอบแทนให้กับสมาชิก ดังตัวอย่าง "ธนาคารชีวิตกลุ่มวัดอุตะเถาและวัดคอน" จ.สงขลา เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ

- มีการฟื้นฟูระบบและวิธีการจัดการทรัพยากรหรือทรัพย์สินของชุมชน เช่น โหนดชุมชน สวนชุมชนหลวง ฝ่ายแม่หรือระบบเหมืองฝายแบบดั้งเดิม เป็นระบบที่เน้นความสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างคนกับคน คนไม่ขูดรีดจากทรัพยากรธรรมชาติ และมีคุณธรรมทางสังคมเป็นเครื่องกำกับ ฯลฯ

3. พึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการพึ่งตนเองบนฐานองค์ประกอบ 3 ประการ คือ "คน ความรู้ และทรัพยากร" โดยการพัฒนาศักยภาพของคน ค้นหาทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด บนฐานความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นนั้น ตัวอย่างรูปธรรม เช่น

- การปลูกต้นไม้ใช้หนี้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ในทางปฏิบัติมีการค้นหาและศึกษาประสบการณ์ความรู้ของชาวบ้าน 38 คน ที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาหนี้สินด้วยการปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดในรูปแบบป่าธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า "วนเกษตร" นำความรู้เหล่านั้นมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านที่มีปัญหาหนี้สิน โดยวิธีการสำรวจทรัพยากรพันธุ์ไม้ในชุมชนท้องถิ่น วิเคราะห์ที่ดินของตนเอง สำรวจที่ดินสาธารณะเพื่อให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เข้าร่วมโครงการได้ มีการเพาะขยายพันธุ์ไม้ การวางแผนเพาะปลูกที่สัมพันธ์กับรายจ่ายและการชำระหนี้ของครัวเรือน มีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการแล้ว 36,000 คน และค้นพบว่าชาวบ้าน "มีรายได้ตั้งแต่วันลงมือปลูก" และมีการวางแผนนำผลผลิตจากต้นไม้มาแปรรูปสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ตามแนวทางวิสาหกิจชุมชน ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อเดิมในหน่วยงานต่างๆ ว่า การปลูกต้นไม้ต้องใช้เวลา 7-10 ปี จึงจะเก็บเกี่ยวผลได้

- การเลี้ยงโคเนื้อเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน มีกระบวนการทำนองเดียวกับการปลูกต้นไม้ โดยการศึกษาประสบการณ์ของชาวบ้านมากกว่า 40 คน ที่ประสบความสำเร็จ และอยู่ในช่วงของการนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปขยายผลในหมู่บ้าน

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติตามแนวทางดังกล่าวไม่ต้องการพันธุ์พืชจากห้องทดลองหรือต่างประเทศ ไม่ต้องการเทคโนโลยีใหม่ การลงทุนต่ำ เป็นการยืนยันว่าความพอเพียงไม่ได้มีความหมายเฉพาะกับประชาชนในชุมชนเท่านั้น แต่มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการด้วย การลงทุนในอุตสาหกรรมที่พอเพียงไม่ได้หมายถึง เน้นเงินลงทุนจากต่างชาติ วัตถุดิบจากต่างชาติ ผลกำไรของต่างชาติ อุตสาหกรรมแบบพอเพียง หมายถึงเน้นการพึ่งตนเองด้านเงินลงทุน ฐานทรัพยากรภายใน และประโยชน์ตกอยู่กับคนไทยด้วยกัน

4. การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ตัวอย่างที่ชุมชนศึกษาเป็นต้นแบบ คือ กังหันน้ำชัยพัฒนา ประดิษฐ์กรรม ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ได้รับรางวัลระดับโลก ชาวบ้านศึกษา ทดลอง ทดสอบ เพื่อสร้างเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ช่วยให้ไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง ๆ และทำให้ประเทศชาติเสียดุลการค้า ตัวอย่างของเทคโนโลยีที่คิดค้นได้ คือ ปลากินอาหารในน้ำ ไม่ใช่กินอาหารแขวนลอย ชาวบ้านพัฒนาวิธีเลี้ยงแบบธรรมชาติ ดันทุนอาหารต่ำ บางรายต้นทุนที่ต้องจ่ายเป็นเงินไม่มี เพราะปล่อยให้ปลาผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ ดูแลระบบบ่อเลี้ยงให้ใกล้เคียงธรรมชาติ ไม่ต้องเร่งการเจริญเติบโต ใช้เวลาเลี้ยงมากขึ้น แต่ไม่ขาดทุน นอกเหนือจากนั้นชาวบ้านพัฒนาโรงเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อชุมชน การเพาะหอยให้งอกภายใน 7 วัน ระบบกักน้ำท่อน้ำในอ่าง

เก็บน้ำโดยไม่ต้องใช้เครื่องสูบน้ำ สมุนไพรทดแทนผงฟองซึ่งเป็นเคมีส่วนผสมในสบู่และยาสระผม สมุนไพรและวิธีการดูแลไม้แบบพื้นบ้านเพื่อป้องกันไข้หวัดนก ฯลฯ

5. การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ ยึดหลักกรรมทางศาสนาหล่อหลอมการดำเนินชีวิต ปฏิบัติกิจทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ที่เป็นรูปธรรมที่สุด คือ "นพปฎิญาณเศรษฐกิจพอเพียง" คำปฎิญาณ 9 ข้อ ที่ถอดเอาหลักปฏิบัติรูปธรรม ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นวินัยหลักในการดำเนินชีวิต ไม่น้อมเอียงไปตามกระแสบริโภคนิยม และโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ มีการนำเสนอให้นำนพปฎิญาณเศรษฐกิจพอเพียงไปปลูกฝังให้นักเรียนตามโรงเรียนในชุมชน ให้กล่าวปฎิญาณหลังร้องเพลงชาติ และสวดมนต์หน้าเสาธงทุกเช้า หรือท่องแบบบทอาขยานและสูตรคูณก่อนเลิกเรียนในตอนเย็น

ชุมชนพึ่งตนเอง สามารถวัดได้จากขีดความสามารถอย่างน้อย 4 ประเด็น คือ

1. เป็นชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเองและมีจิตใจที่พร้อมที่จะเรียนรู้ไปตลอดชีวิต ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตัวเอง

2. เป็นชุมชนรู้จักคิดและตัดสินใจได้อย่างอิสระ ไม่ใช่พึ่งข้อมูล ความเห็น คำแนะนำจากคนอื่นอย่างเดียว

3. เป็นชุมชนที่จัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

4. เป็นชุมชนที่มี “ธรรมาภิบาล” (good governance) ชุมชนมีสำนึกในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารจัดการโปร่งใส กระจายอำนาจตรวจสอบได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2549, หน้า 124)

กรณีตัวอย่างที่สะท้อนแนวคิดและแนวปฏิบัติของชุมชนพึ่งตนเองได้

มี 3 กรณีตัวอย่าง ที่ขอนำเสนอที่นี้เพื่อสะท้อนแนวคิดและแนวปฏิบัติของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ค้นพบที่แตกต่างไปจากของรัฐ คือ กรณีผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม กรณีเครือข่ายอินแปง และกรณีไม้เรียง

3 กรณีเป็นที่มาอย่างสำคัญของกระบวนการพัฒนาใหม่ที่เรียกกันว่า “การทำประชาพิชญ์” หรือชื่อเต็มว่า “การทำประชาพิชญ์และพัฒนา” (People Research and Development : PR&D) ซึ่ง กลายเป็นเครื่องมือเพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็ง (community empowerment) เพื่อให้ชุมชนวางแผน จัดระเบียบและจัดการชีวิตของตนเอง

1. ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม เป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เขาและครอบครัวคิดหาวิธีทำมาหากินเพื่อให้อยู่รอดอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยการพลิกฟื้นผืนดิน 9 ไร่เศษให้เป็นป่าและพึ่งพาตนเองได้ หลังจากขายที่ 200 ไร่เพื่อ

ใช้หนี้ การเรียนรู้และการจัดการชีวิตของตนเองใหม่โดยการเริ่มเอา “การเรียนรู้เป็นวิธีการ เอา การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย” “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก” ซึ่งเป็นแนวคิดการทำ “วนเกษตร” ของผู้ใหญ่วิบูลย์ ซึ่งการเรียนรู้แบบนี้เริ่มจาก “จิตสำนึก” ใหม่ ที่ตั้งอยู่บน “กระบวนทัศน์ใหม่” ทำเพื่อ “พึ่งตนเอง” ไม่ใช่ทำเพื่อตลาดเป็นอันดับแรกจะเป็นไปพร้อมกับการได้ความเชื่อมั่นคืนมา

ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้อธิบายถึงการพึ่งตนเองไว้ว่า “การพึ่งตนเองเป็นสภาวะอิสระ หมายถึงความสามารถของคนที่จะช่วยตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจ”

นอกจากนี้ ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้สรุปแผนการเรียนรู้และการจัดการไว้เป็นสูตร “353” ดังนี้
 เรียนรู้ 3 อย่าง คือ รู้จักตัวเอง รู้ปัญหา รู้ทรัพยากร
 จัดการ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย
 แผน 3 แผน คือ แผนชีวิต แผนชุมชน แผนทรัพยากร

2. อินแปลง

อินแปลงเป็นชื่อของเครือข่ายองค์กรชุมชน เริ่มต้นรอบดินเขาภูพานที่จังหวัดสกลนคร ก่อนจะขยายไปสู่หมู่บ้าน ตำบล อำเภออื่น ๆ ในสกลนครและจังหวัดใกล้เคียง เริ่มจากชาวบ้านบัว อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนครได้กลับไปหาอดีตเพื่อค้นหาสาเหตุที่มาของปัญหาวันนี้ทำให้ชุมชนมองเห็นทางออกในเวลาเดียวกัน ปัญหามาทางไหน ทางแก้ก็ต้องมาทางเดียวกัน คือ “ย้อนรอย” ปัญหานั้นเอง เป็นตัวอย่างของการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเรียกว่า “การวิจัยตนเอง” พวกเขาเริ่มสืบค้นหาภูมิปัญญาดั้งเดิม และพบว่าถ้าต้องการแก้ปัญหาที่ต้องกลับไปหาบรรพบุรุษ ประสบการณ์ของ “อินแปลง” และเครือข่ายอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการทำ “ประชาพิชญ์” เนื่องจากได้เห็น “พลัง” ของข้อมูลการสืบประวัติ วิวัฒนาการของชุมชน ดังกรณีการบริโภคน้ำอัดลมในตำบลกุดบาก 800,000 กว่าบาทต่อปี ทำให้ชาวอินแปลงหันมาทำน้ำผลไม้บริโภคเอง หันมาผลิตเพื่อบริโภคให้มากขึ้น ก็จะลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และทำให้สุขภาพดีอีกด้วย จนทำให้ชาวอินแปลงได้ทำน้ำผลไม้บริโภคเองจนแพร่หลายออกไปสู่ตลาดกว้างโดยไม่ได้ตั้งใจ และเป็นรายได้จำนวนไม่น้อยให้ชุมชน

กรณีอินแปลงแสดงให้เห็นว่า ถ้าหากพวกเขาได้เรียนรู้ ได้วิจัย และได้สืบค้นรากเหง้าและวัฒนธรรมของตน พวกเขาจะเกิดความภูมิใจและเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง และได้พบพลังอำนาจของข้อมูลในการกำหนดชีวิตของตนเอง

การทำมาหากินแบบพอเพียง พึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ พึ่งธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ ทำให้อินแปลงสรุปว่าวันนี้พวกเขา “อยู่อย่างมีศักดิ์และมีกินตลอดชีวิต” โดยมีตัวชี้วัดที่พวกเขาได้สรุปเอง คือ

1. มีกินมีใช้ ได้หลักประกัน ชีวิตมั่นคง
  2. มีของฝาก แบ่งปันญาติพี่น้องใกล้ไกล
  3. ได้ของทำบุญที่วัด ที่บ้าน งานบวช งานศพ งานแต่งงาน
  4. ได้อาหารและของใช้ปลอดสาร ได้สุขภาพดี
  5. ได้ความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติและชุมชน
  6. ได้ความรู้ ได้ปัญญา
  7. ได้วิสาหกิจชุมชน (ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส)
  8. ได้ขาย ได้เงิน ได้สวัสดิการยามแก่เฒ่า
3. **ไม้เรียง**

ไม้เรียงเป็นตำบลเล็ก ๆ ในอำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้นำชุมชนไม้เรียงจำนวนหนึ่ง นำโดย นายประยงค์ ธรรมรงค์ ซึ่งเป็นชาวบ้านคนทำสวนยางพยายามแสวงหาความรู้เพื่อค้นหาทางออกด้วยตนเอง ที่สุดตัดสินใจระดมทุน 1 ล้านบาทจากชาวบ้านก่อตั้งโรงงานยางแผ่นขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2527 ซึ่งก็แก้ปัญหาคุณภาพยางที่ไม่สม่ำเสมอได้ แต่วิถีชีวิตของพวกเขาก็ยังมีปัญหา หนี้สินก็เพิ่มขึ้น ที่สุดพวกเขาคิดว่าถ้าต้องทำสวนยางต่อไปก็คงต้องมีแบบมีแผน หรือที่เรียกกันว่า “ยุทธศาสตร์” จำเป็นต้องมีข้อมูลและความรู้เพื่อวางแผนให้รอบด้าน นอกนั้นพวกเขาเห็นว่าจำเป็นต้องเอาชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก ไม่ใช่เอาราคาเอาตลาดเป็นหลักอย่างเดียว จึงจำเป็นต้องโยงเรื่องยางไปถึงที่มาที่ไปของชุมชน ความมั่นคงของครอบครัว ชุมชน ลูกหลาน การทำแผนแม่บทยางพาราจึงเกิดขึ้น นั่นคือที่มาของ “แผนแม่บทยางพาราไทย” ซึ่งผู้นำชาวสวนยางนครศรีธรรมราชได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นมาจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร จากชีวิตจริงของเวทีชาวบ้าน ของตนเองที่ทำมาตั้งแต่เกิด และโยงไปถึงเรื่องต่าง ๆ ทั้งหมดเพื่อกำหนดอนาคตของตนเอง แผนแม่บทยางพาราไทยเป็นข้อมูลบอกถึงที่มา ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหา ไม้เรียงวิเคราะห์การผลิต การบริโภคของตนเองพบว่า มีคนปลูกผักแล้วเอาไปขายตลาดในเมือง มีคนไปซื้อตลาดในเมืองกลับมาขายหมู่บ้าน มีผลิตภัณฑ์หลายอย่างที่อยู่ในลักษณะเดียวกัน ถ้าหากมีการจัดการที่ดี ผู้ผลิตน่าจะได้ราคาดีกว่า ผู้บริโภคก็จะได้ของดีราคาถูกกว่าด้วย หลายอย่างที่ตนเองได้ เช่น แชมพู สบู่ น้ำยาล้างจาน ปุ๋ยชีวภาพ ติดอยู่ที่วิถีคิดและค่านิยม

กลุ่มผู้นำพยายามหาวิธีจัดการเรื่องเหล่านี้ จัดการที่วิถีคิดและวิธีดำเนินการ ทำให้ผู้คนได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการผลิตสินค้าเหล่านั้น ให้พวกเขา ร่วมกันลงทุน แบ่งกันผลิต ร่วมกัน

บริโภค ไม่ใช่แข่งขันผลิตและแข่งกันเงิอย่างที่เป็นอยู่ มีการแบ่งกันว่าหมูไหนผลิตอะไร คุณเลเรื่องอะไรแล้วนำไปจำหน่ายให้หมูอื่น ๆ

การดำเนินงานแต่ละเรื่องจะเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ ให้กลุ่มที่มีศักยภาพและมีความสนใจได้เรียนรู้เรื่องนั้น ๆ อย่างดีเพียงพอเพื่อดำเนินการ เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทำปุ๋ย กลุ่มเลี้ยงปลา เพราะถือว่าการเรียนรู้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดในการดำเนินงาน

การเรียนรู้และการจัดการอยู่ในกระบวนการเดียวกัน โดยมีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่ผลิตเพื่อเอาไปขายในตลาดเป็นอันดับแรก แต่ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและในชุมชนท้องถิ่นก่อน เหลือกก็เอาไปขายที่อื่น หรือทำเพื่อขายคนที่ไปท่องเที่ยวหรือไปศึกษาดูงาน จึงที่มาของแผนแม่บทชุมชน ซึ่งค่อย ๆ ปรากฏเป็นรูปร่าง เมื่อผสานเข้ากับแนวคิดและประสบการณ์อื่น ๆ จากชุมชนต่าง ๆ ก็กลายเป็นแผนแม่บทชุมชนที่กำลังดำเนินการอยู่วันนี้ทั่วประเทศ โดยพยายามสืบทอด “เนื้อหา” ของการเรียนรู้ของไม้เรียง ซึ่งไม่ได้มีอะไรซับซ้อนไปกว่าการจัดการให้ชุมชนได้ “เรียนรู้ทุกอย่างที่ต้องการรู้ และเรียนรู้ทุกอย่างที่ต้องทำ” (เสรี พงศ์พิศ, 2549, หน้า 112-120)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยประกอบด้วยผลงานวิจัยดังต่อไปนี้

พรเพ็ญ สุวัฒนกุล (2556, หน้า 84) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี พบว่า กลุ่มทั้งหมดมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นรายได้เสริมของสมาชิก กลุ่มมีเงินทุนเริ่มแรกเฉลี่ย 15,458 บาท กลุ่มทั้งหมดผลิตสินค้าหลังจากรับจำนวนสั่งซื้อจากลูกค้า มีการลดต้นทุน โดยสั่งซื้อวัตถุดิบในปริมาณมาก กลุ่มทุกกลุ่มมีผลิตภัณฑ์จำหน่าย ณ ที่ทำการกลุ่ม และภายในจังหวัด มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์และเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า และมีการจัดสรรรายได้ตามผลกำไรแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตามกลุ่ม ไม่มีการบริหารจัดการด้านการเงินและบัญชีที่ชัดเจน

กัศร์ศริน ศิริอิทธิวงษ์ (2556, หน้า 105) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการบ่มเพาะของหน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจในสถาบันอุดมศึกษา พบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากเป็นบัณฑิตจบใหม่หรือมีอาชีพรับราชการและพนักงานบริษัทเอกชนก่อนเริ่มต้นธุรกิจปัจจุบัน จึงทำให้ผู้ประกอบการเลือกดำเนินธุรกิจที่มีความ

สอดคล้องกับสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาและประสบการณ์ทำงานในระดับปานกลางถึงมาก เหตุผลในการเริ่มต้นธุรกิจ คือ อยากรองทำธุรกิจและต่อยอดจากธุรกิจครอบครัว

ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และ อุทิศ สังขรัตน์ (2556, หน้า 52-53) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่า การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ได้รับการรับรองและจดทะเบียนโดยหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ทางการบริหารจัดการ ทักษะและฝีมือแรงงาน การสนับสนุนให้ไปขายสินค้าในงานแสดงสินค้าที่ภาครัฐเป็นผู้จัดโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจอยู่หลายประการ โดยสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือการขยายตัวทางภาคการท่องเที่ยว การใช้จ่ายภาคเอกชน การลงทุนภาคเอกชน การส่งออกและการใช้จ่ายภาครัฐบาลในเขตพื้นที่ จากปัจจัยทั้งหลายประการนี้ทำให้มีปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น วิสาหกิจชุมชนทำให้การย้ายถิ่นฐานเพื่อหางานทำลดลง เพราะสมาชิกในชุมชนสามารถทำงานที่บ้านของตนเองได้ การดำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมก็ยังคง สามารถถ่ายทอดไปสู่รุ่นถัดไปได้ง่ายมากขึ้น เพราะการผลิตของวิสาหกิจชุมชนจำนวนมากเกิดจากการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อช่วยในการบริหารจัดการค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อช่วยในด้านการตลาดทรัพยากรธรรมชาติที่วิสาหกิจชุมชน เคยใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต มีปริมาณลดลงเป็นอย่างมาก เกิดจากการบุกรุกป่า การเข้าไปครอบครองพื้นที่โดยผิดกฎหมาย การเผาป่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นวัตถุดิบการผลิตลดลงเป็นอย่างมาก

ชนิดา บุญชุ่ม และ คาริน กิ่งสวัสดิ์ (2556, หน้า 80) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ธุรกิจน้ำตาลมะพร้าว กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่า จุดแข็งของบ้านริมคลองโฮมสเตย์ คือ ผู้นำมีความคิดและความสามารถและความสามารถในการวางแผนและการจัดการผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและมีความเป็นเอกลักษณ์ จุดอ่อนของบ้านริมคลองโฮมสเตย์ คือ ขาดความร่วมมือจากสมาชิกในการทำงาน ทำให้ขาดแรงงานในการดำเนินงานหลายด้าน ขาดความรู้ด้านการตลาด ไม่มีกลยุทธ์ทางการตลาดที่แปลกใหม่ เน้นการขายอยู่กับที่ ไม่มีการทำบัญชี มีเพียงการจดบันทึกปริมาณการขายซึ่งก็ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ทำให้ขาดข้อมูลมาใช้ในการวางแผนทางการเงิน โอกาสของบ้านริมคลองโฮมสเตย์ คือ ปัจจุบันคนหันมาให้ความสนใจในเรื่องของสุขภาพมากขึ้นด้วยการ

บริโภคผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีส่วนผสมของสารเคมี อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานจากภาครัฐหลายด้าน อุปสรรคของบ้านริมคลองโฮมสเตย์ คนรู้จักน้ำตาลมะพร้าวน้อยมากและแยกไม่ออกว่าอันไหนเป็นน้ำตาลมะพร้าวแท้หรือน้ำตาลมะพร้าวเทียม อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาหารอาหารรับประทานเองทำให้น้ำตาลมะพร้าวมีอุปสรรคต่อการเจริญเติบโต

เขวาลักษณ์ แก้วยอด (2555, หน้า 69) ได้ศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปไม้ไผ่ในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลถ้ำกลอง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปไม้ไผ่ในตำบลถ้ำกลอง สามารถบริหารจัดการกลุ่ม มีการจัดระบบด้านการเงิน บัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ การจัดการด้านการผลิต มีแนวโน้มที่ดี การปลูกไม้เองเพื่อเป็นวัตถุดิบในการแปรรูป เป็นแนวคิดหนึ่งในการลดการใช้ทรัพยากรไม้จากป่าธรรมชาติ และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับกลุ่มผู้ที่ปลูกไม้และแปรรูปไม้ทั้งในและนอกพื้นที่ สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีแนวคิดในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น และการนำไม้ไผ่ส่วนที่ยังไม่ใช้ประโยชน์ผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์ กลุ่มวิสาหกิจมีการผลิตที่เหมือนกันทั้งกระบวนการและมีตลาดร่วมกัน กลุ่มสามารถพัฒนาต่อไปได้ เพราะผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ การแปรรูปที่ครบวงจร การมีแผนการออม การเชื่อมโยงกลุ่มภายนอก อุปสรรคในการพัฒนา กลุ่ม คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกที่ต่างคนต่างผลิต และการร่วมทุนเพื่อการผลิต ทั้งนี้สามารถกระตุ้นองค์ความรู้และสร้างความเข้าใจในการดำเนินการตามแนวทางการบริหารจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2551, หน้า 62) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็งได้ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน โดยประเด็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางอยู่ในระดับดี ดังนั้น ควรมีการประชุมสมาชิกร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของวิสาหกิจชุมชนอย่างสม่ำเสมอ วิสาหกิจชุมชนควรดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผลประโยชน์ตกแก่ชุมชนในพื้นที่ด้วย เช่น การกระจายงานการผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในพื้นที่การรับซื้อวัตถุดิบใบยางพารา หรืออย่างอื่นจากชุมชน รวมทั้งการร่วมกิจกรรมต่างๆกับชุมชน เช่น การทำบุญในงานเทศกาลต่าง ๆ เป็นการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นวิถีวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมกับวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น อันเป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็งได้.

สมิทธี บรรณคร (2553, หน้า 87) ได้ศึกษาความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแก้วเจ้าจอม ตำบลด่านช้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จประกอบด้วย การผลิตสินค้าตามความต้องการของลูกค้า สร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ การสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า และการสร้างสังคมแห่งการเอื้ออาทรมีการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กษมาพร พวงประยงค์ (2554, หน้า 146) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การแปรรูปและผลิตภัณฑ์ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ การสร้างความแตกต่างด้านผลิตภัณฑ์และปรับปรุงให้มีคุณภาพ สร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กลุ่มคนนอกชุมชน พัฒนาช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกลุ่ม

ฐิตินันท์ เนื่อน้อย (2553, หน้า 64) ได้วิจัยถึงความพึงพอใจของสมาชิกในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ภูมิศึกษา อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส ผลในภาพรวมสมาชิกมีความพึงพอใจมากต่อการดำเนินงานของกลุ่มในประเด็น ลักษณะของผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการ การตัดสินใจของกลุ่ม การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก และสมาชิกมีความพึงพอใจต่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของสมาชิก และการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับปานกลาง ปัญหาสำคัญที่พบ คือสมาชิกยังขาดความรู้และทักษะในด้านการผลิต ผู้นำขาดความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ปัญหาด้านการบริหารจัดการภายในไม่ค่อยเป็นระบบและไม่มีความสะดวก และปัญหาด้านความไม่ปลอดภัยในพื้นที่ ส่งผลให้กลุ่มมีปัญหาด้านการตลาด การขนส่งและจำหน่ายสินค้าไปยังผู้บริโภค แนวทางแก้ไขปัญหาคือสมาชิกต้องมีความสามัคคี ตรงต่อเวลาและเสียสละเพื่อส่วนร่วม ผู้นำกลุ่มต้องมีความเสียสละและรู้จักพัฒนาตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการ สมาชิกต้องรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง

สาวิตรี รังสิภัทร์ (2550, หน้า 271) ได้ศึกษาการพัฒนาอย่างยั่งยืนของเกษตรกรชุมชนและวิสาหกิจชุมชน ที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี โดยผลการศึกษาพบว่า ในส่วนของวิสาหกิจชุมชน จะต้องปรับปรุงการดำเนินงานในเรื่องการตลาด การบริหารการผลิต กระบวนการจัดการสินค้า และความรับผิดชอบต่อชุมชน

ธัญญ์นรี จิรสกุลอ่อนแจ้ง (2558, หน้า 40) พบว่า แนวคิดและแรงบันดาลใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกิดจากความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องพัฒนาฝีมือ การออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่ และมีความสวยงามมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งความต้องการของผู้บริโภคมาจาก

เอกลักษณ์ประจำถิ่นของผลิตภัณฑ์ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ ด้านกำลังคนที่ไม่เพียงพอในการผลิต ช่องทางการตลาดโดยตรงที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้

สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่ (2554, หน้า 58) ได้รายงานสถานการณ์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดแพร่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐไว้ว่า ด้านเจ้าหน้าที่และระบบการทำงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ด้านหน่วยงานภาคียังไม่ให้การสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร การบันทึกข้อมูลในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนซ้ำ เนื้อหาแบบประเมินศักยภาพมีมากเกินไปควร ปรับให้กระชับเพื่อสะดวกและรวดเร็วและเข้าใจง่ายและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง แบบรายงานวิสาหกิจมีมากเกินไปควรจัดหมวดหมู่ที่เป็นข้อมูลที่สำคัญนำไปใช้ได้จริง เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลมีงานบันทึกปริมาณมากทำให้เกิดความล่าช้าในการบันทึกข้อมูล การติดตามการดำเนินงานกลุ่ม หน่วยงานภาคีระดับอำเภอให้ความร่วมมือน้อย หน่วยงานภาคีไม่ได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลการประเมินศักยภาพหรือข้อมูลอื่น ๆ ในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนในการพิจารณาส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชนมีจำนวนมากและเจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยทำให้การติดตามความก้าวหน้าของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม่ทั่วถึง

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้ กระบวนการจัดการกลุ่มผู้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ยังมีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอยู่ คือ กิจกรรม การมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการของสมาชิก ส่วนสภาพปัญหาของการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น คือ ด้านการตลาด ด้านเงินทุน ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ ฯลฯ

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม เพื่อศึกษาการพัฒนาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม เพื่อการพึ่งตนเอง ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบในการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้กำหนดรูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษา ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus group) ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ในประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

ประชากรเป้าหมายวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน สมาชิกกลุ่ม และผู้นำชุมชนแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นจริงและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของ

การวิจัยได้ กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยได้แบ่งรายละเอียดเป็นกลุ่ม ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาส้ม ตำบลนาหมอศรี 1 คน คือ คุณอำไพ อินทร์ขาว เนื่องจาก ท่านเป็นผู้นำที่มีศักยภาพ ในการบริหารจัดการกลุ่มเป็นอย่างดี และสามารถรวมแม่บ้านในชุมชนมาเป็นสมาชิกกลุ่ม อีกทั้งยังสามารถจัดตั้งกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นมาหลายฝ่าย

2. กรรมการบริหารกลุ่มฝ่ายต่าง ๆ จำนวน 9 คน คือ ฝ่ายผลิต ฝ่ายควบคุม ฝ่ายวัตถุดิบ เพื่อให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

3. สมาชิกกลุ่มปลาส้มนาหมอศรี ซึ่งเป็นสมาชิกที่ทำการผลิตประจำ จำนวน 14 คน สำหรับสมาชิกกลุ่มเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับ กระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการในการผลิต รวมถึงการคิดค้น และการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่อีกด้วย

4. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปลักจอก หมู่ที่ 5 ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา 1 คน รวมทั้งผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน จำนวน 5 คน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และบริบทด้านต่างๆของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยกันหลายวิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากทางเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อมาเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ.2560 โดยมีการสังเกตบริบทโดยรอบของชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ต่อมาได้มีการพูดคุยกับผู้นำกลุ่ม และสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ การให้ตอบแบบสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนที่จะต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้จัดสนทนาภายในกลุ่ม ณ บ้านปลักจอก โดยมีทีมงานช่วยกัน คือ ผู้วิจัยเองเป็นผู้ดำเนินรายการซักถามในประเด็นต่าง ๆ และมีผู้ช่วยในการจดบันทึกบันทึกเสียง และบันทึกภาพ ส่วนผู้เข้าร่วมสนทนาประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม และผู้นำชุมชน โดยประเด็นหลักในการสนทนา มีดังนี้

3.1 บริบทชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกลุ่มสมาชิกการผลิตปลาส้มตำบนาหมอศรี ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม

3.2 การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การพัฒนากลุ่ม การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารตลาด

3.3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่ม เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการบรรจุภัณฑ์

จากการสนทนากลุ่มครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลหลายด้าน เช่น บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม หรือชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งผู้นำกลุ่มและสมาชิกยังได้ให้ข้อมูลด้านการบริหารจัดการของกลุ่มและระบบการตลาด รวมถึงรายได้ของสมาชิกที่เกิดจากผลผลิตด้วย และยังได้รับรู้ถึงแนวทางในการที่จะพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์ไปสู่ระดับสูงขึ้นต่อไป

สถานที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาส้ม ตำบนาหมอศรี อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจาก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาส้ม ตำบนาหมอศรี อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนครนี้ เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการดำเนินงานของกลุ่ม อีกทั้งยังมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มยังมีศักยภาพในการบริหารจัดการที่ดี สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาการดำเนินการวิจัย 3 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ.2560 ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ.2560

การนำเสนอข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 2) บริบทชุมชนและการก่อเกิดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน 3) ศึกษาปัญหาและการแก้ปัญหาของกลุ่มและการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ปลาหมึก ในประเด็นการพัฒนา กลุ่ม การบริหารจัดการ การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริหารตลาด เพื่อการพึ่งตนเอง 4) รวบรวม ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาภาคสนามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ปลาหมึก 5) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดโดยการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำเสนอข้อมูลมาสรุปผล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน และการก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาการพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดลำดับและเสนอผลการวิจัย การพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

บริบทชุมชนนาหมอศรี

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน ตำบลนาหมอศรี

นาหมอศรี มีประวัติยาวนานตั้งแต่อาณาจักรศรีวิชัย มีบันทึกในสารานุกรมฉบับที่ 14 ในสมัยนั้น มีทั้งเมืองน้อยใหญ่ เจ้าเมืองมีมเหสีสองคน ชื่อว่า มเดหวิ กับ มเดหวา ในยุคสมัยนั้นมีการทำศึกสงคราม พระมเหสี ทั้งสองชาย ขวา หายตัวไป ทำให้เจ้าเมืองออกตามหาเจอบาดเจ็บอยู่ ก็ไปหาหมอรักษาปรากฏว่าไปเจอหมอที่รักษาอยู่บริเวณที่ลุ่มทุ่งนาสามารถรักษา มเหสี ทั้งสองหายป่วย หมอก็ได้รับรางวัลเลย เป็นที่นา เลยเรียก บริเวณนั้นว่า นาหมอศรี เพราะหมอกคนนั้นชื่อว่า ศรี

1.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

บ้านปลักจอกมีประวัติอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ดังที่นางแฉ่ม แฉ่ก้วย เล่าว่า หมู่บ้านนี้มีการฝังสมบัติไว้ที่มูมนา มีทองสามตุ่มอยู่มูมนา และมีทวดต้นตะเคียนเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน เป็นปู่โสมเฝ้าทรัพย์ พอถึงเวลาขึ้น 15 ค่ำ หรือวันเพ็ญ จะมีแก้วลอยขึ้นมาเหนือน้ำแต่เมื่อเข้าไปดูกลับไม่มีแก้วนั้นเลย ก็เลยเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านปลักจอก”

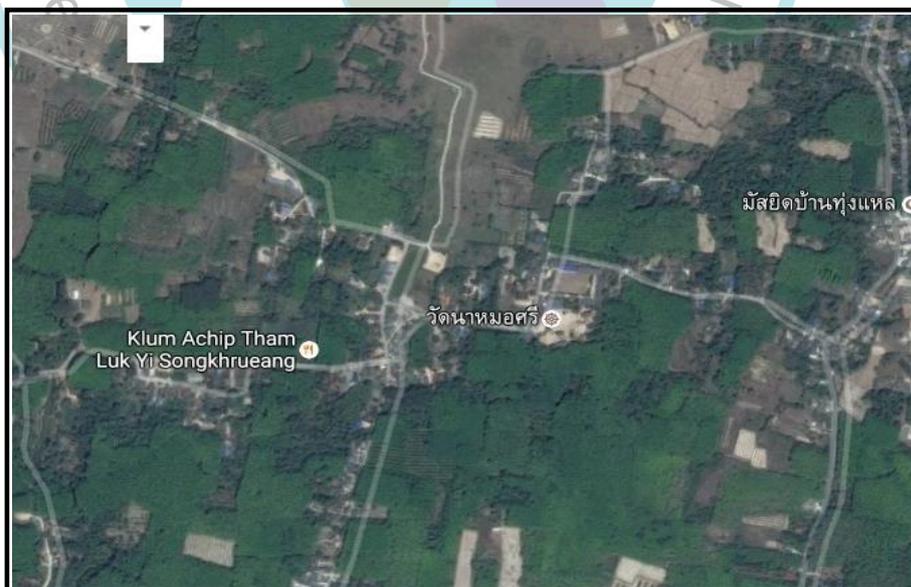
2. อาณาเขต

2.1 เขตพื้นที่ ตำบลนาหมอศรี

- 2.1.1 ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
- 2.1.2 ทิศใต้ ติดกับ ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- 2.1.3 ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลฉาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- 2.1.4 ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

2.2 เขตพื้นที่บ้านปลักจอก มีพื้นที่ 1,062 ไร่

- 2.2.1 ทิศเหนือ จดบ้านน้ำขาว หมู่ที่ 5 ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ
- 2.2.2 ทิศใต้ จดบ้านทุ่งแหลเหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลนาหมอศรี
- 2.2.3 ทิศตะวันออก ตำบลขุนตัดหวาย
- 2.2.4 ทิศตะวันตก จดบ้านโมยออก หมู่ที่ 6 ตำบลนาหมอศรี

ภาพที่ 4.1 ภาพถ่ายดาวเทียมเขตพื้นที่ ตำบลนาหมอศรี

ที่มา : <https://www.google.co.th/maps/place/>

3. ลักษณะภูมิประเทศ/ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1 ตำบลหมอศรี มีเนื้อที่โดยประมาณ 16.62 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 10,387.5 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมทุกปี ทำให้ไร่นาของราษฎรได้รับความเสียหายเป็นประจำทุกปี มีคลองไหลผ่านจำนวน 4 สาย และมีคลองชลประทานผ่านเลียบตำบล จึงทำให้หมู่บ้านที่ติดกับริมคลองชลประทานมีน้ำสำหรับการเกษตรตลอดทั้งปี

3.2 บ้านปลักจอก มีพื้นที่ 1,062 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ราบ และเป็นทุ่งนา มีลำคลองไหลผ่านเหมาะแก่การเพาะปลูก (มีน้ำทำการเกษตรตลอดทั้งปี) และเลี้ยงสัตว์

ภาพที่ 4.2 ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลหมอศรี

4. จำนวนประชากร

4.1 จำนวนประชากร 2,286 คน จำนวนครัวเรือนเรือน 501 ครัวเรือน

จำนวนผู้สูงอายุ 456 คน

จำนวนเด็กแรกเกิด ถึง 6 ปี 81 คน

จำนวนสตรีตั้งครรภ์ 21 คน

จำนวนสตรีอายุ 35 ปี ขึ้นไป 413 คน

จำนวนผู้พิการ 26 คน

4.2 จำนวนประชากรบ้านปลักจอก รวมทั้งสิ้น 511 คน แยกเป็นชาย 260 คน หญิง 251 คน

ผู้สูงอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป รวมทั้งสิ้น 63 คน แยกเป็นชาย 35 คน หญิง 28 คน
คนพิการ รวมทั้งสิ้น 6 คน แยกเป็น ชาย 1 คน หญิง 6 คน ที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน
จำนวน 8 คน แยกเป็นชาย 6 คน หญิง 2 คน

จำนวนครัวเรือน 113 ครัวเรือน ไทยมุสลิม 87 ครัวเรือน ไทยพุทธ 25 ครัวเรือน

5. โครงสร้างพื้นฐาน

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. 485 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.00
จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 264 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 50.00 ของจำนวนหลังคาเรือน

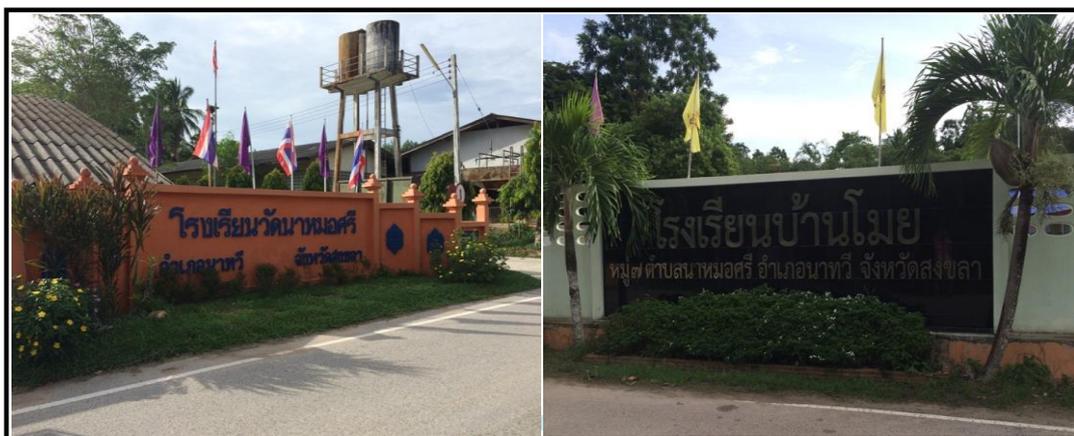
6. ด้านเศรษฐกิจ

หน่วยธุรกิจในเขตตำบลนาหมอศรี

โรงสี	1	แห่ง
ร้านค้า	29	แห่ง
ร้านน้ำชา	5	แห่ง
ร้านซ่อมรถ	4	แห่ง
ร้านตัดผมชาย	1	แห่ง
ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า	1	แห่ง
ร้านเสริมสวย	1	แห่ง
ร้านน้ำยาง	3	แห่ง
บ้านเช่า	2	แห่ง
ให้เช่าที่ดิน	1	แห่ง

7. ด้านสังคม

ตำบลนาหมอศรี มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อบต.
นาหมอศรี และโรงเรียน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดนาหมอศรี และโรงเรียนบ้านโมย

ภาพที่ 4.3 โรงเรียนวัดนาหมอศรี และ โรงเรียนบ้านโมย

ตำบลนาหมอศรี มีศาสนสถาน วัด จำนวน 1 แห่ง คือ วัดนาหมอศรี, มัสยิด จำนวน 2 แห่ง คือ มัสยิดบ้านโมย และมัสยิดบ้านทุ่งแหลก

ภาพที่ 4.4 ประชาชนประกอบพิธีทางศาสนา ในศาสนสถาน

8. ด้านประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ

ตำบลนาหมอศรี มีวัฒนธรรมตามความเชื่อ แบ่งเป็น 2 ศาสนา ดังนี้

ศาสนาพุทธ มีพิธีกรรม คือ

- แห่เทียนพรรษา
- งานชักพระ

- ทำบุญเดือนห้า
  - ประเพณีเดือนสิบ
- ศาสนาอิสลาม มีพิธีกรรม คือ
- เข้าสู่ันต์เด็ก
  - ถือศีลออก
  - ทำบุญกุโบร์
  - การละหมาดร่วมกัน ในเดือนรอมฎอน
  - วันอารีรายอรอมฎอน เมาลิด

การก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี

1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้มนาหมอศรี

เริ่มดำเนินการ พ.ศ. 2545 โดย นายชะเอม อินทร์ขาว ผู้ใหญ่บ้าน ได้ขอสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักเร่งรัดพัฒนาชนบทชุดร่องในพื้นที่นาไร่ยาง เลี้ยงปลาทับทิม พ.ศ. 2546 สว. 12 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเลี้ยงปลานิล ปลาทับทิม จำนวน 10 ครัวเรือน เมื่อเกิดผลผลิต มีปลาจำนวนมาก เลยคิดหาวิธีแปรรูปปลา เพื่อไม่ให้เน่าเสียไป จึงใช้วิธีการถนอมอาหาร ทำปลาต้ม โดยใช้สูตรของคุณทวดพวง อินทองเพชร คนเฒ่าคนแก่ที่มีภูมิปัญญาในการทำปลาต้ม และในปี พ.ศ. 2545 ได้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้จดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน วันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2548 และได้จัดตั้งเป็นชื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ตำบลนาหมอศรี ปัจจุบันมีสมาชิกรวม 170 คน

2. ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

กลุ่มได้มาประชุมปรึกษากัน โดยมีความคิดเห็นตรงกันว่าควรพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์ และรสชาติ ให้เหมาะสมเป็นที่ถูกปากสำหรับผู้บริโภค ปลาต้มที่ผลิตได้ในครั้งแรกเมื่อหมักได้ที่แล้วก็นำออกมาบรรจุถุงและจำหน่ายให้แก่สมาชิก เพื่อพึงเสียงติชม แล้วนำกลับมาปรับปรุง หลังจากการลองผิดลองถูกหลายครั้ง จึงได้สูตร ขั้นตอนและวิธีทำที่ถูกปากผู้บริโภค โดยให้กลุ่มสมาชิก ทำเป็นอาชีพเสริม

ภาพที่ 4.5 ผลผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนานมอศรี

การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด

1. การบริหารจัดการกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนานมอศรี

กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนานมอศรี มีระบบการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบของ คณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ ทรัพย์ญิก และคณะกรรมการ โดยประธานกลุ่มเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงาน ด้านการจัดซื้อวัตถุดิบจากภายในและภายนอกชุมชน จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่ม ได้ทราบว่า ปัจจุบันมีการสั่งซื้อวัตถุดิบจากภายนอกมากขึ้นเพราะ ภายในชุมชนมีการเลี้ยงปลาน้อยลง และไม่สามารถกำหนดขนาดของตัวปลาให้มีขนาดน้ำหนักใกล้เคียงกันได้ ตลอดจนการนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายตามงานจำหน่ายสินค้าโอท็อป ส่วนรองประธานมีหน้าที่ในการจัดระบบการผลิตให้ได้ทันต่อความต้องการของตลาด เลขานุการ ก็จะทำหน้าที่เตรียมข้อมูลเพื่อการนำเสนอในการทดสอบมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการเตรียมเอกสารประชาสัมพันธ์สำหรับผู้สนใจมาศึกษาดูงาน ส่วนทรัพย์ญิก ก็จะตรวจสอบคุณภาพสินค้า การจำหน่าย ตลอดจนการประชาสัมพันธ์และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ คณะกรรมการจะช่วยกันดูแลเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้น

จากรูปแบบการบริหารงานและหน้าที่ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาเป็นการแสดงให้เห็นถึง กระบวนการจัดการของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม แต่สิ่งสำคัญที่กลุ่มยังคงความเป็นกลุ่มอยู่ได้นั้น คือ องค์ประกอบของกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย

1.1 อุดมการณ์ การกิจและวัตถุประสงค์ ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นจากคนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน และเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในชุมชนได้ สมาชิกมีความร่วมมือกันแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนและในกลุ่ม โดยกลุ่มมีการประชุมกันทุกเดือนเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานให้ไปในทางเดียวกัน

1.2 ผู้นำและสมาชิก ผู้นำกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี คือ คุณอำไพ อินทร์ขาว มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มและเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการกลุ่มเป็นอย่างดีและมีความสัมพันธ์กับสมาชิกเป็นอย่างดี สามารถสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับสมาชิกกลุ่มได้ รวมทั้งสมาชิกกลุ่มก็ล้วนมีความเข้าใจใน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถร่วมมือกันดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพได้

1.3 โครงสร้างขององค์กร กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี มีรูปแบบการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกในเชิงระนาบ โดยมีการแบ่งหรือจัดสรรหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรม และสมาชิกทุกคนมีอำนาจในตัดสินใจและแสดงความคิดเห็น โดยผ่านที่ประชุม เพื่อให้ การทำงานเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะนำมาสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

1.4 วัฒนธรรมองค์กร กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี มีวัฒนธรรมองค์กรหรือวัฒนธรรม กลุ่ม คือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานของสมาชิกบางครั้งอาจเกิดขึ้น โดยสมาชิก ไม่รู้ตัว เช่น การให้สมาชิกที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ปรุงอาหารเพื่อให้รับประทานร่วมกันได้ทั้ง 2 ศาสนา เป็นวัฒนธรรมกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มได้ยึดปฏิบัติมาตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่มแล้ว

1.5 ระบบผลประโยชน์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี มีระบบการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ตามจำนวนค่าแรงที่สมาชิกได้ทำงาน และปันผลตามจำนวนหุ้นเมื่อครบ 1 ปี จำนวนหุ้นทั้งหมด 370 หุ้น ซึ่งระบบการรับผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นที่พอใจสำหรับสมาชิกมาก เพราะสมาชิกสามารถมาร่วมกันผลิต และแบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน

1.6 การติดต่อสื่อสารและการประสานงาน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมนามหอศรี มีการติดต่อสื่อสารกันภายในกลุ่มแบบชุมชนชนบทไม่สลับซับซ้อนมากนัก เช่น มีการพูดคุยหรือแสดงความคิดเห็นกันตรง ๆ แบบชาวบ้าน ส่วนการประสานงานกับลูกค้าภายนอก จะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องนี้โดยตรง

1.7 การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมภายในกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี ถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน และเป็นตัวบ่งชี้ประการหนึ่งของความอยู่รอดของกลุ่มด้วย การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการทำงาน โดยเริ่มตั้งแต่การคิดร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกัน การทำงานร่วมกัน และการรับผลประโยชน์ร่วมกัน

1.8 กฎระเบียบ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีการวางกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติไว้ร่วมกันเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้รู้ว่า ควรทำอะไร อย่างไร และเมื่อไหร่ เช่น กฎระเบียบการระดมทุน คือ เมื่อมีการระดมทุนเพื่อจัดซื้อวัตถุดิบ สมาชิกต้องลงหุ้น และเมื่อครบ 1 ปีกลุ่มมีการปันผลกำไรให้กับสมาชิกทุกคน หรือกฎระเบียบการประชุมประจำเดือน คือ เมื่อมีการประชุมสมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมประชุม หรือกฎระเบียบการศึกษาดูงานนอกสถานที่ กฎระเบียบและข้อปฏิบัติต่าง ๆ เหล่านี้สามารถทำให้ทุกคนต้องตระหนักและเห็นความสำคัญอย่างยิ่งอีกทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมกันอีกด้วย

1.9 การเงิน ภายในกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีระบบการจัดการด้านการเงินของกลุ่ม ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายการเงินจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายให้โปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ เพราะเมื่อมีการประชุมทุกครั้งจะมีการรายงานเรื่องการเงินให้แก่สมาชิกท่านอื่น ๆ ฟังด้วย

1.10 กิจกรรม กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถือว่าได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของกลุ่ม เพราะกลุ่มต้องมีกิจกรรมตลอดทั้งปี การต้อนรับกลุ่มผู้มาศึกษาดูงานต่าง ๆ กิจกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยความสามัคคีของสมาชิกเป็นอย่างยิ่งและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น

จากผลสรุปที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่ากลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีองค์ประกอบกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่ม ความสัมพันธ์อันดี มีความสามัคคีภายในกลุ่ม มีความเคารพนับถือ ไว้วางใจกัน การมีภูมิคุ้มกันที่ดี และมีวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ

2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี

กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีสมาชิกซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้น ซึ่งมีสมาชิกร่วม ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ สถานที่ผลิตยังเป็นจุดสาธิตของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนาหมอศรีอีกด้วย จึงมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและสนับสนุนการประชาสัมพันธ์เรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรต่าง ๆ เช่น การผลิตปลาสด การแปรรูปปลาสดเป็นอาหารชนิดต่าง ๆ หลักสูตรเหล่านี้มีวิทยากร คือ ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี ยังเป็นแหล่งศึกษาดูงาน สำหรับนักเรียน นักศึกษา ผู้ที่สนใจ ทั้ง

ภายในจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย กิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านเกิดรายได้เสริม และยังสามารถนำครอบครัวเข้ามาร่วมกิจกรรมได้ด้วย อีกทั้งยังเป็นการสร้างกระบวนการให้ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการว่างงาน และยังช่วยปลูกจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับเยาวชนรุ่นใหม่ให้รักและหวงแหนในทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

3. กระบวนการผลิตปลาสำมนามหอศรี ที่มีมาตรฐาน รสชาติอร่อย สะอาด ปลอดภัย โดยมีกรรมวิธี ดังนี้

3.1 วัตถุดิบและส่วนประกอบ

3.1.1. ปลาน้ำจืดประเภทมีเกล็ด 10 กิโลกรัม

3.1.2. น้ำตาลทรายแดง หรือน้ำตาลโตนด 2 กิโลกรัม

3.1.3. เกลือ 1 กิโลกรัม

3.1.4. ข้าวสารคั่วตำละเอียด 1 กิโลกรัม

3.2 ขั้นตอนการผลิต

3.2.1. คัดปลาน้ำจืด (ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาทับทิม) สด ขนาดตัวพอเหมาะ น้ำหนักตัวละไม่เกินครึ่งกิโลกรัม

3.2.2 นำปลาที่ได้มาขอดเกล็ด ควักไส้ และนำไปล้างให้สะอาด

ภาพที่ 4.6 ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาทับทิม สด ๆ และการขอดเกล็ดปลา
ที่มา : แผ่นพับประชาสัมพันธ์กลุ่มอาชีพปลาสำมนาม ปี พ.ศ. 2545

3.2.3. นำน้ำตาลทราย เกลือ มาผสม คลุกเคล้าให้เข้ากัน

ภาพที่ 4.7 ส่วนผสมของปลาสาม

ที่มา : แผ่นพับประชาสัมพันธ์กลุ่มอาชีพปลาสาม ปี พ.ศ. 2545

3.2.4. นำปลาที่คลุกเคล้าแล้วหมัก 7 วัน

ภาพที่ 4.8 โองสำหรับหมักปลา

ที่มา : แผ่นพับประชาสัมพันธ์กลุ่มอาชีพปลาสาม ปี พ.ศ. 2545

3.2.5. เมื่อครบ 7 วันนำขึ้นมา คลุกเคล้ากับข้าวคั่ว และใส่บรรจุภัณฑ์

ชีลสุญญากาศ

ภาพที่ 4.9 ปลา سالمที่คลุกข้าวคั่ว และบรรจุภัณฑ์เรียบร้อยแล้ว

ที่มา : แผนพับประชาสัมพันธ์กลุ่มอาชีพปลา سالم ปี พ.ศ. 2545

3.3 เทคนิคการผลิต

การเอาใจใส่รุ่นต่อรุ่นความใส่ใจในการผลิต ตลอดจนความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. การตลาดกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา سالمนาหมอศรี

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา سالمนาหมอศรีมีการคัดแยกตามขนาดน้ำหนักของปลา เพื่อกำหนดราคา จำหน่ายในราคาส่ง (5 กิโลกรัมขึ้นไป) กิโลกรัมละ 170 บาท และจำหน่ายในราคาปลีก กิโลกรัมละ 190 บาท และมีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่ม โดยแบ่งตลาดเป็น 3 ระดับดังนี้

4.1 ตลาดในชุมชน คนในชุมชนเมื่อมีความต้องการที่จะบริโภค ส่วนใหญ่จะมาซื้อที่กลุ่มเอง และสมาชิกนำไปจำหน่ายตามการสั่งซื้อ นอกจากนี้ทางกลุ่มได้ฝากขายตามร้านค้าต่าง ๆ ที่อยู่ภายในชุมชนด้วย เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

4.2 ตลาดนอกชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการขายจากการสั่งซื้อ จุดจำหน่ายสินค้าสวัสดิการของหน่วยงานต่าง ๆ ตลาดในซูเปอร์มาร์เก็ต เทสโกโลดส์

4.3 ตลาดในระดับประเทศ ทางกลุ่มมีการจัดจำหน่ายในงานแสดงผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐจัดแสดงขึ้น นอกจากนี้ ยังมีผู้ประกอบการบางรายนำผลิตภัณฑ์กลุ่มส่งไปจำหน่ายถึงต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซีย

การตลาดของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา سالمนาหมอศรี มีโอกาสที่จะขยายไปได้อีกมากมาย โดยการใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายทางอินเทอร์เน็ต และการส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน เพราะกลุ่มมีเอกลักษณ์สำคัญของรูปแบบผลิตภัณฑ์และรสชาติ มีความแตกต่างในเรื่อง

ของคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ได้รับมาตรฐานทั้งด้านสถานที่ผลิต ความสะอาด ได้รับมาตรฐาน
 อย. และฮาลาล ทางกลุ่มจึงมีกลุ่มเป้าหมายที่แน่นอนและสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกได้อย่าง
 สม่าเสมอ โดยสังเกตได้จากจำนวนที่ตั้งชื่อในแต่ละรอบ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามนาหมอศรี เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยคนใน
 ชุมชน ผลิตภัณฑ์กลุ่มมีจุดเด่น คือวัตถุดิบที่นำมาผลิตส่วนใหญ่มาจากทรัพยากรธรรมชาติ
 ในท้องถิ่น ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคในทุกระดับ และผลิตภัณฑ์
 ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวัน จึงสามารถจำหน่ายได้ทุกที่เป็นการสร้าง
 รายได้ให้กับกลุ่ม และคนในชุมชน

กลุ่มจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ การพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นกลุ่มได้รับ
 ความร่วมต้องมือจากหน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากสำนักงาน
 มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) กระทรวงอุตสาหกรรม หรือการขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ให้เป็น
 สินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว ของกระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้กลุ่มยังได้รับเครื่องหมาย Primary
 GMP เครื่องหมาย GMP เครื่องหมายฮาลาล และเครื่องหมาย อย. กลุ่มมีขั้นตอนการพัฒนา
 ผลิตภัณฑ์ คือการปรับปรุงรูปแบบและขนาดผลิตภัณฑ์ให้มีหลากหลาย แม้กระทั่งการปรับปรุง
 รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้เหมาะสมกับตลาดระดับท้องถิ่น และเป็นการเพิ่มมูลค่าและคุณค่า
 ของผลิตภัณฑ์ด้วย

1. การออกแบบผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามนาหมอศรี
 ได้ให้ความสนใจและเห็นความจำเป็นในการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ดังนี้

1.1 กลุ่มมีการคิดค้นรูปแบบอาหารที่ทำจากปลาสามอยู่เสมอ และปรับปรุงให้
 เหมาะสมกับความต้องการของตลาด เพราะในปัจจุบันความหลากหลายของผลิตภัณฑ์มีความ
 จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ผู้บริโภคได้เลือกบริโภคตามความสะดวกของแต่ละพื้นที่ เช่น การทำเป็น
 ข้าวเหนียวชาวมะพร้าวปลาสามทอด หรือทำเป็นซูชิปลาสามเพื่อนำเสนอให้น่าสนใจ นำรับประทานมากขึ้น
 ปัจจัยเหล่านี้ทำให้กลุ่มมีความจำเป็นต้องพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ผลิตภัณฑ์เปลี่ยนไป
 รูปแบบต่าง ๆ ให้มากขึ้นเรื่อย ๆ

1.2 กลุ่มนำผลิตภัณฑ์ที่เข้ารับการคัดสรรมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และได้ขอคำแนะนำในการจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งเรื่องของรูปแบบผลิตภัณฑ์ หรือการตลาด การอบรม และศึกษาดูงาน

1.3 การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ กลุ่มมีการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ จากการทำได้แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ทำให้ได้รับรู้แนวทางการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และแนวทางในการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองตามกฎหมาย ส่วนมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการรับรองจากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เหล่านี้ต่างให้ความร่วมมือในการให้ความรู้และความเข้าใจแก่กลุ่มเป็นอย่างดี ส่วนมาตรฐานผลิตภัณฑ์นั้นกลุ่มได้ยึดตามหลักเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ทางกลุ่มได้ใช้เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทั่วประเทศเป็นข้อเปรียบเทียบอีกด้วย สุดท้ายกลุ่มยังมีผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานในกลุ่มที่จะเป็นผู้ที่สะท้อนข้อดีและข้อเสียของผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี สามารถทำให้กลุ่มมีการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้อย่างตรงกับความต้องการของตลาด

1.4 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำมะหนอมศรี ใช้ความสัมพันธ์เครือญาติเป็นฐาน โดยมีการยอมรับนับถือกันด้วยใจ แม้จะต่างศาสนากัน นับว่าเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อความมั่นคงของกลุ่มโดยตรง และเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความศรัทธาต่อผู้นำร่วมกันทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้ของสมาชิกและผู้เข้ามาศึกษาดูงานเป็นเครื่องมือให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกลุ่มทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายหรือเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มผู้ศึกษาดูงาน หรือผู้ที่สนใจในชุมชนร่วมกับกลุ่มสมาชิก มีการแบ่งงานให้สมาชิกให้ผลิตตามความสามารถของกลุ่ม ร่วมกันจำหน่ายสินค้า ในปัจจุบันทางกลุ่มมีเครือข่ายสำคัญทั้งในชุมชนและนอกชุมชนดังนี้

1.4.1 เครือข่ายในชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ กองทุนที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการเชื่อมโยงกันด้านการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีการสาธิตการผลิตให้ดูและมีการสอนให้กับผู้ที่สนใจอีกด้วย และกลุ่มยังได้มีการเปิดหลักสูตรฝึกอบรมให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาหลายโรงเรียนในตำบล กลุ่มยังสร้างทายาทรุ่นใหม่เพื่อสืบสานภูมิปัญญา สิ่งเหล่านี้ นับเป็นวิธีการเชื่อมประสานเครือข่ายในชุมชนที่ดีทำให้เกิดรายได้กับเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชน

1.4.2 เครือข่ายนอกชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในระดับอำเภอ ทวิและหน่วยงานต่าง ๆ นอกชุมชน ได้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิคการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาดในขณะเดียวกันมีการนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเครือข่ายไปจำหน่าย ในร้านค้าสวัสดิการของหน่วยงานนั้น ๆ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่องการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ และอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่มีอยู่ในชุมชน ผู้ศึกษาได้ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และวิเคราะห์ ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลบริบทชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกลุ่มสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามจากการศึกษา พบว่า

1.1 ด้านสังคมและวิถีชีวิต พบว่า ชุมชนนาหมอศรี เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันหันมาประกอบอาชีพทำสวนยางพารามากขึ้น เพราะปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากมายรอบ ๆ ชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของคนนั้นได้เปลี่ยนไปตามกระแส แต่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบสังคมชนบท มีความเอื้ออาทร มีความสามัคคี ชีดมั่น ในหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ชุมชนนาหมอศรี จึงนับว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีทุนทางสังคมและพร้อมที่จะบริหารจัดการเพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนได้

1.2 ด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้จากสวนยางพารา และมีผลไม่ตามฤดูกาลบ้าง ภายในชุมชนยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำให้คนรวมตัวกันเพื่อผลิตสินค้าส่งจำหน่ายได้ ผลผลิตที่ปลาสำเนาหมอศรีจึงเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ดีขึ้นในชุมชน และทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ก็ยังส่งผลให้เกิดการทำงานร่วมกัน ทำให้คนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและยังเป็นการสร้างรายได้เสริมอีกด้วย สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่คนในชุมชนได้สั่งสมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน คนในชุมชนยังมีการร่วมกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนไว้ได้ เช่น ประเพณีชักเรือพระหลังวันออกพรรษา ดังนั้นชุมชนนาหมอศรี นับว่าเป็นชุมชนที่มีทุนชุมชนและทุนทางสังคมอยู่มากพร้อมจะรับมือกับวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศและสามารถแก้ไขได้อย่างยั่งยืน

2. กระบวนการพัฒนากลุ่ม ได้แก่ กระบวนการและขั้นตอนการผลิต การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ และการตลาดของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำเนาหมอศรี จากการศึกษา พบว่า

กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำเนาหมอศรี มีระบบการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก และคณะกรรมการด้านต่าง ๆ โดยประธานกลุ่มเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงานด้านการจัดซื้อวัตถุดิบจากภายใน และภายนอกชุมชน ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนรองประธานมีหน้าที่ในการจัดการระบบการผลิตให้ได้ทันต่อความต้องการของตลาด เลขานุการทำหน้าที่เตรียมข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ เภรัญญิก ทำหน้าที่ดูแลด้านบัญชีและการเงินของกลุ่ม ด้านการผลิต การตรวจสอบคุณภาพสินค้า การจำหน่าย เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการช่วยกันดูแลเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และสิ่งสำคัญที่สามารถทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งอยู่ได้ คือ องค์ประกอบกลุ่มหลาย ๆ ด้าน เช่น อุดมการณ์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม โครงสร้างกลุ่ม วัฒนธรรมกลุ่ม ระบบผลประโยชน์ การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน การมีส่วนร่วม กฎระเบียบ การเงิน และกิจกรรม อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำเนาหมอศรี มีองค์ประกอบเหล่านี้อยู่เพื่อสามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่ม ความเป็นตัวตน มีหลักการ และมีวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ มากมาย ส่งผลให้กลุ่มสามารถรวมตัวกันอยู่อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้ตลอดมา

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำเนาหมอศรี ประกอบด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการ การตลาด และการบรรจุภัณฑ์ ให้สามารถพัฒนาสู่วิสาหกิจชุมชนได้ จากการศึกษา พบว่า

3.1 การออกแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ พบว่า กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสำเนาหมอศรี ได้ให้ความสนใจและเห็นความจำเป็นในการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุ

กันเป็นอย่างมาก โดยกลุ่มได้คำนึงถึงคุณภาพ ความสะอาด สะอาด สวยงาม และระยะเวลาที่ใช้ของผู้บริโภคจึงมีการผลิตออกมา และการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อให้เหมาะสมกับตลาด นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์กลุ่มยังได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกด้วย การออกแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์นี้ กลุ่มมีกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากเครือข่ายที่มีอยู่ และจากการตีชมของผู้บริโภคและผู้ที่มาศึกษาดูงานต่าง ๆ

3.2 การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีการดำเนินงานเรื่องการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ สถานที่ผลิต สะอาดปลอดภัย ซึ่งมีคณะกรรมการทำหน้าที่ตรวจสอบผลิตภัณฑ์ก่อนจำหน่าย โดยมีการกำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ มีการคัดแยกตามขนาดเพื่อกำหนดราคา จำหน่ายในราคาส่ง (5 กิโลกรัมขึ้นไป) กิโลกรัมละ 170 บาท และจำหน่ายในราคาปลีก กิโลกรัมละ 190 บาท

3.3 การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี มีการร่วมมือกับสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกระทรวงอุตสาหกรรม ในการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์อยู่ตลอด เพื่อให้ผ่านการรับรองมาตรฐาน และได้แลกเปลี่ยน ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ทำให้กลุ่มได้รับรู้แนวทางการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป อีกทั้งผลิตภัณฑ์ยังผ่านการรับรองตามมาตรฐานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) กระทรวงมหาดไทยอีกด้วย และกลุ่มยังมีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกับกรมส่งเสริมการเกษตร หน่วยงานภาครัฐ เหล่านี้ต่างให้ความร่วมมือในการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกกลุ่มอยู่เสมอ

3.4 ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี เน้นกระบวนการผลิตที่สะอาดได้มาตรฐาน โดยใช้วัตถุดิบจากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นก่อน และท้องถิ่นใกล้เคียง ดังนั้นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจึงไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนการผลิตจะไม่มีน้ำเสียจากกระบวนการผลิตเลย ส่วนเศษวัตถุดิบที่เหลือจากการผลิต เช่น เกล็ดปลา ไข่ปลา นำไปทำเป็นน้ำหมักให้กับกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์

3.5 กระบวนการจัดการกลุ่มสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีจุดแข็งได้แก่ ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเอง วัตถุดิบต่าง ๆ ที่นำมาผลิตล้วนเป็นทรัพยากรที่มาจากในชุมชน อีกทั้งผลิตภัณฑ์ยังมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของคนภายนอก และยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคในชีวิตประจำวันได้ สามารถจำหน่ายได้ทุกที่ เป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและคนในชุมชน ตลอดจนผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ นับได้ว่าวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดหมอศรี เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้

การจัดการกลุ่มผู้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีจุดแข็ง ได้แก่ ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเอง วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่นำมาผลิตล้วนเป็นทรัพยากรที่มาจากภายในชุมชน อีกทั้งผลิตภัณฑ์ยังมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับของคนภายในและภายนอกชุมชน และยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวันได้ สามารถนำไปจำหน่ายได้ทุกที่ เป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มและคนในชุมชน ตลอดจนผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ นับได้ว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้มนาหมอศรี เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

จากการศึกษา ยังพบว่า ความเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้มนาหมอศรี มีกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา โดยสอนให้กับเด็กนักเรียนโรงเรียนในชุมชนและให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่ยากไร้ และมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เช่น เผยแพร่ผ่านทางประชาสัมพันธ์วิทยุ ทางโซเชียลเน็ตเวิร์ค นอกจากนี้กลุ่มยังมีการประสานเชื่อมโยงขยายกิจกรรมไปสู่กลุ่มอื่น ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มทำน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มนี้จะนำเศษที่เหลือของปลาจากขั้นตอนการผลิตปลาต้มนำไปทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มปลูกผัก และกลุ่มสานตะกร้า ซึ่งสามารถทำให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมที่หลากหลาย คนในชุมชนสามารถร่วมกับกลุ่มที่ตนเองสนใจและถนัดได้

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา ผลจากการศึกษา พบว่า บริบทของชุมชนเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง จะเห็นได้จากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน แม้จะมีวิถี วัฒนธรรมที่แตกต่างกันตามความเชื่อทางศาสนา คนในชุมชนมีความเอื้ออาทร และมีวิถีชีวิตแบบพอเพียง รวมถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนยังเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

บริบทเหล่านี้นับว่าเป็น “ภูมิทางสังคม” ของชุมชนนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2550, หน้า 85) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของวิสาหกิจชุมชน ว่าเป็นการริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัยผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น คนในชุมชนสามารถรวมกันจัดตั้งกลุ่ม

วิสาหกิจชุมชนขึ้นมาและพัฒนาจนยกระดับมาตรฐานของวิสาหกิจชุมชนได้ ด้วยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ความสามัคคีของคนในชุมชนตำบลนาหมอศรี กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ อีกทั้งผู้นำกลุ่มยังมีศักยภาพในการพัฒนา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นที่ไว้วางใจของบรรดาสมาชิกทุกคน อีกทั้งกลุ่มยังได้รับการสนับสนุนจากผู้นำต่าง ๆ ในตำบลอีกด้วย

กลุ่มได้ใช้กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม สมาชิกจึงมีความรักใคร่ สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การดำเนินงานของกลุ่มทุกอย่างจึงอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์ ภารกิจ และ วัตถุประสงค์อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย เรื่องการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความ เข้มแข็ง กรณีคอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2551, หน้า 62) พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชนสู่ความเข้มแข็งได้ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน โดยประเด็น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของวิสาหกิจชุมชนอย่างสม่ำเสมอ วิสาหกิจชุมชนควรดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผลประโยชน์ตกแก่ชุมชนในพื้นที่ด้วย เช่น การกระจาย งานการผลิต ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ การรับซื้อวัตถุดิบใบยางพารา หรืออย่างอื่น จากชุมชน รวมทั้งการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชน เช่น การทำบุญในเทศกาลต่างๆเป็นการเอื้อ อำนวยซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นวิถีวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่เข้า มามีส่วนร่วมในกิจกรรมกับวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น อันเป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ ความเข้มแข็งได้

กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสามตำบลนาหมอศรี มีขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ เข้าตาม หลักเกณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ทำให้กลุ่ม สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น กระบวนการผลิตของกลุ่มนั้นเป็นการนำ วัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชนมาแปรรูปโดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยี สมัยใหม่ เน้นวิธีการผลิตแบบไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และทุนที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นเงินหมุนเวียน ที่มาจากการลงทุนของสมาชิกในกลุ่มเอง ระบบการตลาดของกลุ่มจะเน้นการเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นหลัก นอกจากนี้ สถานที่ผลิตยังเป็นแหล่งเรียนรู้วิสาหกิจชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดระบบ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ตลอดไป

จะเห็นได้ว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี มีการ ประกอบการขนาดเล็ก ๆ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นการนำทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมา แปรรูปปลาให้เป็นปลาสาม มีระบบการบริหารจัดการเรื่องของทุนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อ ตอบสนองการพึ่งตนเอง ความพอเพียงของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก ดังที่ เสรี พงศ์พิศ

(2547, หน้า 132) ได้ให้ความหมายของ “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง การประกอบอาชีพขนาดเล็ก ขนาดจิ๋ว ที่ชุมชนหรือองค์กรชุมชนร่วมกันดำเนินการเพื่อจัดการทุนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง อาจเป็นการผลิต การแปรรูป การจัดการตลาด ตลอดทั้ง การเกษตร อุตสาหกรรม การบริการ การท่องเที่ยว สุขภาพ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการออมทรัพย์และการจัดสวัสดิการชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษา พบว่า บริบทด้านต่าง ๆ ของชุมชนนาหมอศรี มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนาหมอศรี เป็นอย่างมาก รูปแบบความสัมพันธ์เหล่านี้ควรมีหน่วยงานที่มีบทบาทในการบริหารนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ส่วนกลาง นำไปประยุกต์เพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริม การดำเนินงานของกลุ่มอื่น ๆ ภายนอกชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนอื่นเกิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพมากขึ้นต่อไป
2. จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนาหมอศรี เกิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการบริหารจัดการกลุ่ม มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีพัฒนาการที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งการพัฒนาดังกล่าว ต้องมีการวางแผนและจัดทำให้เป็นรูปแบบ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนากลุ่มให้มีความก้าวหน้า สามารถเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือกรณีศึกษาของท้องถิ่นอื่น
3. จากการศึกษา พบว่า ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดนาหมอศรี มีเอกลักษณ์เฉพาะตรงที่การใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษนำมาปรับปรุงจนได้สูตรการทำปลาสดที่มีรสชาติอร่อย และมีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของสินค้าทุกครั้งก่อนนำออกจำหน่าย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคควรได้รับการสนับสนุนในส่วนของแผนชุมชนทั้งงบประมาณ และองค์ความรู้จากหน่วยงานท้องถิ่น
4. กลุ่ม ควรมีการคิดค้น พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลิตภัณฑ์อย่างสม่ำเสมอ สามารถกำหนดราคาสินค้า มีตลาดรองรับ กลุ่มควรมีการฝึกอบรมให้เยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตและการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มให้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปด้วย

ข้อเสนอแนะด้านกลยุทธ์/ทิศทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

1. การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และการทำงานทั้งของกลุ่มให้รู้จักคิด และดำเนินการพัฒนา กลุ่มในเชิงกลยุทธ์มากขึ้นให้เป็นกลุ่มต้นแบบดำเนินการพัฒนาโดยประเมินศักยภาพ วิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดเป้าหมายวิสัยทัศน์ในการพัฒนา กำหนดภารกิจ วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดการพัฒนาพร้อมวิธี ประเมิน

2. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสาม ตำบลนาหมอศรี ควรมีการดำเนินการจดทะเบียนสิทธิบัตรปลาสาม ลิขสิทธิ์สูตรปลาสาม เพื่อปกป้องทรัพย์สินทางภูมิปัญญาของกลุ่มไว้

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

ระดับนโยบายควรสนับสนุนให้บุคลากรทำงานอย่างนักวิจัยเพิ่มขึ้น โดยใช้งานในหน้าที่ที่ทำอยู่แล้ว จะเป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะของผู้ปฏิบัติไปในตัว

ข้อเสนอแนะด้านการปฏิบัติ

ควรมีการจัดกิจกรรมการเผยแพร่ความรู้ให้มากขึ้น มีการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มขึ้น จัดทำรูปแบบการเรียนรู้ที่เข้าใจง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรม นอกจากนี้ควรศึกษาถึงปัจจัยด้านสังคม เจตคติและวัฒนธรรมเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงานต่อไปและควรศึกษากลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่อื่นให้กว้างมากยิ่งขึ้น เพื่อทราบถึงปัญหา อุปสรรค และการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการของธุรกิจชุมชน
2. ควรศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน ในจังหวัดชายแดนของประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กษมาพร พวงประยงค์. (2554). **แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มการแปรรูปและผลิตภัณฑ์ จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กัณฑ์กนิษฐ พงศ์กระพันธ์. (2552). **ปัญหาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ชนิดา บุญชุ่ม และดาริน กิ่งสวัสดิ์. (2556). **ธุรกิจน้ำตาลมะพร้าวกรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านริมคลองโฮมสเตย์ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตินันท์ เนื่อน้อย. (2554). **ความพึงพอใจของสมาชิกในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนบ้านเกษตรกร กรณีศึกษา อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ พิทยา ว่องกุล. (2554). **วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพลส โปรดักส์.
- ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนครและอุทิศ สังขรัตน์. (2556). **แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธัญญ์นรี จิรสกุลอ่อนแจ้ง. (2558). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการประกอบการ คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นันทรัตน์ นามบุรี. (2555). **การพัฒนาระบบบัญชีสำหรับวิสาหกิจชุมชนในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้**. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- ประยงค์ ณรงค์. (2551). **วิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ประภาพร แสงทอง. (2553). **แนวทางการพัฒนาทางการตลาด สำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษาวิสาหกิจแม่บ้านเกษตรกรทอผ้าเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**. สงขลา: วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

- พรเพ็ญ สุวัฒน์กุล. (2556). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. (2548). **พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548**. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.
- ภัทร์ศริน ศิริอิทธิวงษ์. (2556). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการบ่มเพาะของหน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจในสถาบันอุดมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มนูญ สกุนี. (2553). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ แขนงวิชาการจัดการการเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เยาวลักษณ์ แก้วยอด. (2555). **การศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปไม้ไผ่ในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลถ้ำลอด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์**. อุดรดิตถ์: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.
- สมิทธิ บรรณคร. (2553). **ความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแก้วเจ้าจอม ตำบลด่านช้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). **วิถีคิด วิถีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ และสุภาส จันทร์หงษ์. (2551). **ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์
- สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่. (2554). **สถานการณ์ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดแพร่ที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐ**. วารสารวิชาการ สำนักงานเกษตรจังหวัดแพร่.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2551). **การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา**. สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสัมภาษณ์ เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสด ตำบลนาหมอศรี
อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ (นาย นาง นางสาว) .....สกุล.....
 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์.....

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนตำบลนาหมอศรี

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....
2. อาณาเขต (พื้นที่).....
3. ลักษณะภูมิประเทศ/ทรัพยากรธรรมชาติ.....
4. จำนวนประชากร.....
5. โครงสร้างพื้นฐาน.....
6. ด้านเศรษฐกิจ.....
7. ด้านสังคม.....
8. ด้านประเพณี/วัฒนธรรม/ความเชื่อ.....
9. อาชีพหลัก..... อาชีพรอง.....

ตอนที่ 2 การก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดตำบลนาหมอศรี

1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดตำบลนาหมอศรีเป็นอย่างไร.....
2. จำนวนสมาชิกและลักษณะการเป็นสมาชิก.....

ตอนที่ 3 การพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดตำบลนาหมอศรี

1. รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาสดตำบลนาหมอศรีเป็นอย่างไร.....
2. สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมกับกลุ่มอย่างไร.....
3. กระบวนการผลิตปลาสด (วัตถุดิบ ส่วนประกอบ ขั้นตอนการผลิต).....
4. แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีที่ใดบ้าง.....
5. กลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างไรบ้าง.....

ตอนที่ 4 สถานภาพปัญหาและอุปสรรค

1. ท่านลองเล่าสถานภาพของกลุ่มของท่าน พร้อมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการผลิต.....
2. การผลิตในอดีตมีปัญหาอะไรบ้างเหมือนกันหรือแตกต่างกันกับปัจจุบัน.....
3. ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขแล้วหรือยังในปัจจุบัน.....
6. ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการจัดการกลุ่ม ท่านมีวิธีการดำเนินการของกลุ่มอย่างไร.....

ลงชื่อ.....ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

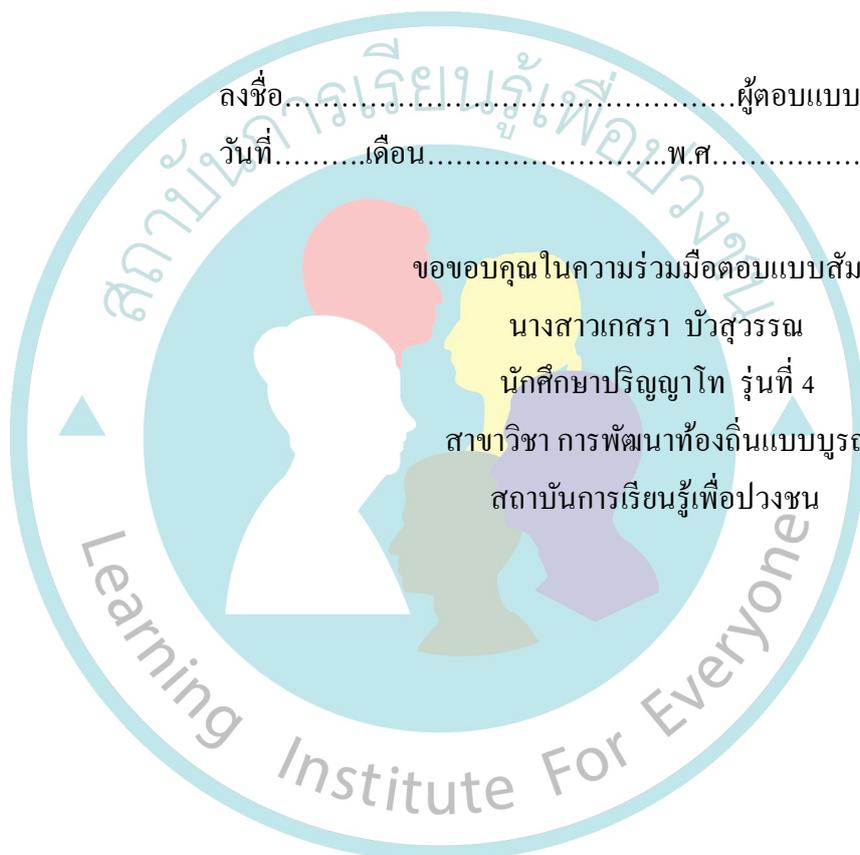
ขอขอบคุณในความร่วมมือนัดแบบสัมภาษณ์

นางสาวเกสร บัวสุวรรณ

นักศึกษาปริญญาโท รุ่นที่ 4

สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ภาคผนวก ข.

ประมวลภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี

ภาพที่ 1 ทางเข้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี

ภาพที่ 2 ภายในบริเวณกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี

ภาพที่ 3 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ เดินทางมาศึกษาดูงาน

ภาพที่ 4 สมาชิกกลุ่มทำการสาธิตการทำปลาฝั่ม

ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์กลุ่มได้รับรางวัลเพื่อสุขภาพวิสาหกิจชุมชน ชนะเลิศของ เขต 12

ภาพที่ 6 บรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม ตำบลนาหมอศรี

ภาพที่ 7 แปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาต้ม เป็นอาหารว่างไว้ต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน
(ข้าวเหนียวหน้าปลาต้ม)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล นางสาวเกสร บัวสุวรรณ
 วันเดือนปีเกิด 1 เมษายน 2514
 ที่อยู่ 59 หมู่ 1 ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา 90160

เบอร์โทรศัพท์ 084-2696489, 061-2457612

อีเมล baibua54@gmail.com

สถานที่ทำงาน ร้านหมอเอี้ยคแผนไทย 59 หมู่ 1 ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี
 จังหวัดสงขลา 90160

ประวัติการศึกษา คณะศิลปศาสตร์ สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
 สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ปีการศึกษา 2558

